

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA U ZAGREBU.

Br. 3.—4.

U Zagrebu 1924. god.

Godište XX.

Iz života planinskoga bilja.

Dr. I. Horvat.

Zagreb.

(Nastavak.)

Kad smo se nijemo spuštali niz vrletne hridi ostavljajući zadnji pozdrav domaji planinske flore i pogled nam se stao gubiti u raskidanoj crnogoričnoj šumi, činilo nam se, da se sada kidaju i svi naši doživljaji. Na rastanku ubrasmo malenu kiticu raznoga cvijeća, da nas ono u prozaičkim danima života podsjeća na prošle dane pune poezije, koji nam napuniše dušu toplinom onoga sunca, što se ljeska o rosu modrih gencijana i grimizna sleča. Ponesosimo malu kitu, da iz bliza promotrimo ono bilje, koje se stapa tamo gore u divni šaroliki sag, najlepši ukras planina.

Prigledati ćemo najglavnije reprezentante planinske flore i to u prvom redu one tipove, koji se fizionomski najviše ističu ili po svojoj prošlosti i sadašnjosti odaju nešto značajno za razumijevanje postanka i razvoja planinske flore.

III. Iz herbara planinske flore.

Da razgledamo najprije drveće, koje živi u planinama!*

Svakako su dvije najglavnije biljke, koje daju planinskoj vegetaciji osnovni ton i po veličini i po broju individua. To su sastavni elementi klekovine: bukva i bor.

Ima vrhova naših planina, koje opasuje kosodrvina bukve, ima ih gdje se razvila samo klekovina bora, ali ponajčešće dolaze na istoj planini oba tipa čineći sad zasebne sad ispremiješane zadruge.

Fagus silvatica — bukva šumska — ista je to ona biljka, koja dolazi u nizini, samo joj je oblik izrasta posve izmijenjen. Uspinjemo li se na Golu Plješivici to ćemo već u visini od 1400 m opažati sve niža stabla bukve, s kratkim odebljanim granama. U visini od 1480 m već je uzrast oniska stabla zavinut, pognut i prelazi postepeno u pravu klekovinu bukve, kojoj se pridružuje sada i bor. Takva klekovina opasuje vrhove nestajući postepeno na planinskim livadama i kamenjarama.

Gornja je granica klekovine znatno uvjetovana geografskom širinom i bližinom mora, tako da što polazimo više k jugu seže bukva u više zone. Nekoliko primjera to jasno ilustrira.

Gornja granica bukve:

Polješivica 1620 m
Velebit 1680 m

Južno-bosanske planine 1740 m
Vran-planina (Herceg.) 2060 m

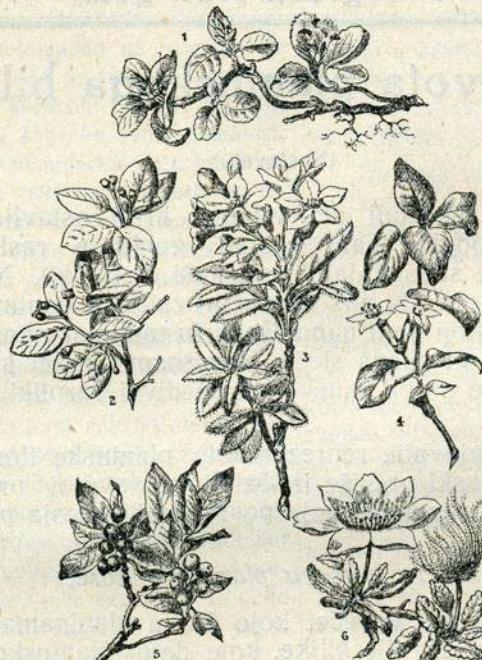
* Isopredi glavnija djela: Schroeter: Pflanzenleben der Alpen. 1908.; Beck: Vegetationsverhältnisse der illyrischen Länder. 1901.; Adamović: Vegetationsverhältnisse der mösischen Länder. 1909.; Hegi: Illustrierte Flora von Mitteleuropa.

Klekovina se bukve razvila u svim našim krajevima, a dolazi i na maloazijskom Olimpu, dok u Alpama posve manjka.

Druga je važna biljka klekovine *Pinus montana* — planinski bor.

Malo je koja biljka tako raznolika uzrasta kao planinski bor. Mjestimice se uzdiže kao vitko stablo s čunjastom krošnjom i do 20 m visine, dok drugdje puzi po tlu pružajući grane niz strminu ili ih širi u dugim lukovima na sve strane tvoreći neprohodni metež.

Tamnom korom i tamnom krošnjom razlikuje se od šumskoga bora. Lišće mu je poput srpa zavinuto, češeri maleni.

Sl. 1. *Salix herbacea*, sl. 2. *Cotoneaster tomentosa*, sl. 3. *Rhododendron hirsutum*, sl. 4. *Lonicera reticulata*, sl. 5. *Sorbus chamae-mespilus* i sl. 6. *Dryas octopetala*.

I ako je već uzrast bukve mnogolik to se ne može ni izdaleka usporediti sa raznolikošću uzrasta planinskoga bora, koji uz taj mnogoliki oblik pokazuje i razlike u građi češera i ljuška. Ekstremi se tako razlikuju, da ih laik nikada ne bi smatrao ni srodnom, a kamo li istom vrstom. U jednih su češeri pravilni, simetrični, u drugih posve nesimetrični. I ljuške su češera različite, ali uza sve to nema stalnih granica, već jedan oblik prelazi u drugi. Značajno je da uspravni oblici nose obično nepravilne, a polegnuti pravilne češere. Ta se svojstva i nasleđuju te se tako luče obično tri varijeteta planinskoga bora. Pravilni oblici prevladavaju na istoku, kaže već spomenuti švicarski botaničar Christ, nepravilni na zapadu. Tako su morfološke razlike određene također i geografskim raširenjem.

Planinski bor nastava planine srednje i južne Evrope i seže od Pireneja do balkanskih vrhova. Na zapadu i centru dolazi varijetet *uncinata* s nepravilnim češerima i uspravnim rastom i to u dvije rase, jedna isključivo u zapadnim Alpama i Pirenejima, a druga u središnjim i istočnim Alpama i Karpatima.

Oblici s pravilnim češerima i pognutim uzrastom dijele su po obliku plodnih ljuška u dva varijeteta, varijetet *pumilio* nastava Juru i prelazi od švicarskih Alpa do krških planina, dok je varijetet *mughus* specijalitet istočnih Alpa i balkanskih visokih gora. Glavni dio klekovine naših planina sačinjava varijetet *mughus*.

Planinski bor raste na suhim vapnenim pećinama, gdje jedva uspijeva drugo bilje. U Alpama seže od 1500 do 2370 m, a u našoj je domovini raširen počam od julskih i kamničkih Alpa sve do Veleša odakle prelazi na Rilo, Perim i zapadni dio rodopskoga masiva.

Na Risnjaku i obližnjim vrhovima (Guslice) počinje mjestimice već kod 1165 m, dolazi na Plješivici i Velebitu nastava zapadne i južne bosanske planine, ali manjka na pr. posve na Vlašiću kod Travnika. I hercegovačke vrhove obrubljuje, prelazi u Crnu goru i Albanske gore, dok je rijedak u Srbiji, gdje dolazi jedino na Suvoj Planini. Raširenje je vezano uz mnoge faktore sadašnjosti i prošlosti, na koje ćemo se kasnije vratiti.

Treća je biljka klekovine, ni izdaleka tako ugledna i vidljiva, ali biljka, koja rijetko manjka, niska borovica.

Juniperus communis var. nana. Zove se da doslovno prevedemo borovica obična, odlika niska. Dakle ime kaže obična borovica, onaj isti bodljikavi grm, koji uzraste gdjegdje i do velike visine!

Pratimo li borovicu, kad se uspinjemo na koju visoku planinu, to ćemo vidjeti, kako se ona postepeno mijenja. Biva sve manja niža, grane su joj zbijene, a iglice, koje u nizinske vrste strše na sve strane prilegle su u planinske biljke posve uz grančice i daju time biljci posebni oblik.

Da se faktično radi samo o odlici, varijetu obične borovice vidi se po prelaznim oblicima i napose po činjenici, da se biljke uzgojene iz sjemenja planinskih tipova u nizini pretvaraju u običnu borovicu. Svojstva stečena u niske planinske odlike nijesu dakle naslijedna već se gube.

Niska se borovica svojom građom posve prilagodila na nove prilike: na suhi vjetar i hladni snijeg, naglo ugrijavanje i brzo isparivanje. Opore iglice s debelom kutikulom i zaštićenim pućima pokazuju savršenu prilagodbu na suho tlo, gdje niska borovica obično raste. Između klisura diže se ona puzajući po liticama, splošnatum dugim stablom što krvuda u fantastičnim zavojima poput zmije i proširuje po kamenu lepezastu krošnju. U toj se krošnji kupe trule iglice, prašina i zemlja i tako niska borovica poput pionira priprema put ostalom bilju zaustavljući koturinje i konsolidujući vegetacijski pokrov. Mjestimice u našim krškim krajevima zaraste tako čitave pukotine i zastire duboke provalije, da je uspon uz nju vezan uz najveće opasnosti.

Sitna je borovica na daleko raširena, nastava cirkopolarno arktičke krajeve i raste u planinama Španije, Alpa i Karpata. Raširena je u našim krajevima i na vlastito na jugoistoku balkanskog poluostrva, posve zamjenjuje klekovinu bora, tako na Goliji Planini, Kopaoniku, Ljubitonu, Staroj Planini, Besnoj Kobili, Vitršu i istočnom dijelu Rodope i planini Balkan. Visinska je zona raširenja široka, mjestimice počinje već u vis. od 806 m (na pr. Velebit) i seže osobito prema jugu i do 2700 m. To međutim nije najviši uspon, koji doseže niska borovica, u Alpama na vrhu Monte Rosa, dosiže ona najviši uspon od svega drveća i grmlja u Evropi. Dolazi u visini od 3570 m!

Među najljepše tipove planiske flore spadaju svakako grmovi iz porodice vrijesova rod *Rhododendron in njezova braća*.

»Pjenišnik ili sleč podiže znatno pjesnički čar planina; plemenita pojava planinske flore spaja u sebi krasotu čeda planine s vatrenim žarom juga, on je oleander u minijaturi!«

To su grmovi, koji se obilno razgranjuju, kožnato je lišće zimzeleno, zaštićeno debelom kutikulom od isparivanja. Na donjoj se strani lista nalaze žlijezdaste ljuške, koje izlučuju balsam sastavljen iz mirisava eterična ulja, smolaste tvari. Veliki su cvjetovi intenzivno crvene boje.

U Evropi živi pet vrsta roda Rhododendron, u planinama srednje Evrope rastu dvije vrste, treća nastava krajni sjever, četvrta se ograničila na Transilvaniju, Balkan i Kavkaz, dok peta dolazi u Španiji i zapadnom dijelu planine Balkan.

Za nas su od posebna interesa momentano alpinski slečevi. To je *Rhododendron ferrugineum* i *Rhododendron hirsutum*. Sl. 3. pokazuje potonju vrstu. Iz slike se jasno razabiru najvažnije karakteristike grma. Gospodinu Omeru Mujadžiću, akademskom slikaru, dugujem mnogo zahvalnosti, što je ovo prikazivanje planinske flore ukrasio ovim lijepim crtežima, koji bolje govore od svih opisa.

Obje vrste izgledaju slično, ali se lako razlikuju po listu i po boji cvijeta. *Rhododendron ferrugineum*, rdasti sleč, ima kožnato, vrlo oporo lišće, na rubu zavijeno s donje strane tako zastrto ljuskama, da izgleda simeđe poput rde, odakle mu i ime. Cvijet je u ove vrste tamno grimizan, dok je u dlakavoga sleča, *Rhododendron hirsutum* svjetlijе boje. I lišće je u ovoga mekanije, na obje strane zeleno, pokriveno dlakama.

I po staništu razlikuje se obje vrste. Prije se obično držalo, da je dlakavi sleč biljka vapnenca, a rdasti biljka kremena, ali potonje ne vrijedi općenito, jer rdasti sleč dolazi na pr. u Juri na vapnencima. Stoji međutim, da je prva vrsta ograničena na suho, sunčano stanište, a potonja uspijeva na vlažnu zasjenjenu tlu. Rijetko dolaze zajedno obje vrste i tome je vjerojatno razlogom konkurenca. Na vapnovitу tlu prevladava posve dlakava vrsta i potiskuje rdastu sasvim u pozadinu. Tek u Juri, koja iz posebnih razloga — na koje ćemo se vratiti — nema dlakave vrste može da se bez suparnika slobodno razvija i zato raste i na vapnencu.

Rhododendron ferrugineum nastava Pireneje, Alpe, Juru, Karpate i Apenin, a na balkanskim planinama dolazi vrlo rijetko. Prijeporno je njegovo spominjanje, sa Kleka, Mrsina i velebitske Plješvice, sigurno dolazi na Vranici u Bosni i daleko na jugu u Šar-planini!

U našim je krajevima rašireniji dlakavi sleč, koji dolazi u glavnom u istočnom dijelu Alpa, ukrašuje julske i kamniške Alpe, i njihove obronke. Iz Snežnika prelazi na Guslice, Rišnjak, Klek, Trovrh kod Korenice, Velebit (rijetko!) i dosiže u Bosni najjužnije stанице na Vranici-planini kod Fojnice i vraća se ponovno u Šar-planini zajedno s prijašnjom vrstom.

Slečevi su vezani u Alpama obično na zadrugu planinskoga bora, dok kod nas dolaze duboko ispod njegove zone, a često i тамо gdje bora ni nema. Takva su staništa među ostalima Klek i Veliko Kozje kod Zidanoga mosta, gdje bujno uspijeva na sjevernim obroncima i kod 250 m morske visine. Što znači takvo nalazište, nije li ono u vezi s prošlosti naše zemlje?! To ne možemo za sad reći, treba da svrнемo najprije pogled na ostale vrste, da vidimo gdje one živu, u kakvim prilikama i odnosima.

Najviše ih ima u Himalaji, Kini, Japanu i Malajskim otocima. U obliku velikih stabala pokrivaju u velikoj mnogolikosti vrsta (u Sikkimu dolazi na usku terenu 11 vrsta!) čitave krajeve, a bogatstvo i krasotu tih krajeva sleča svagda s većim udjeljenjem prikazuju putnici i istraživači.

U Evropi nema rod *Rhododendron* bližih srodnika. U njegovu grupu spada još alpinska azaleja (*Loiseleuria procumbens*) i *Rhodotamnus Chamaecistus*, koji se mogu mjeriti s lijepotom sleča, a tamo gdje prestaje grimizni sleč i divna azaleja uspijeva još samo jedan lijepi maleni grmić, koji krije u sebi mnogo čara.

To je malena biljka iz porodice ružičnica — *Dryas octopetala*.

Raste na rastrošenim, isklesanim dolomitima i narovanim stijenama vapnenca, kuda se lavine ruše i gubi se u bezdan kamenje. Na mjestima gdje vječna studen nosi stalnu smrt i prestaje svake vegetacija prodiru, samo rijetki pioniri naprijed, puzači ili čineći busene na tvrdoj stijeni. Uz nisku borovicu i oštiri šaš hvata se tvrde stijene maleni grmić s velikim bijelim cvjetićima — *Dryas*.

Niski grmić, poput kakva saga zagasite boje, prekriva tlo, i samo na mjestima, gdje su listići zavinuti ili okrenuti izbjija svjetlodlakava donja površina. Ne izraste nikada velik premda doživi i 100 godina. Ni stablo mu nije debelo, jer je godišnji prirast neznatan, iznosi tek 0.07 mm. Lišće je kožnato, zimzeleno, na duljoj petljci, na rubu nazubljeno. Sl. 6. pokazuje takav grmić sa cvjetom i plodom.

Svojom se građom biljka posve prilagodila na suhu, oporu klimu, ona je tako kserofitska da izbjegava vlažna staništa pače i ona, gdje leže dugo naslage snijega. Naprotiv ne udi joj ni žega ni vjetar, što piri bruseći oštrim kamenčićima njezino lišće.

Na grupi »Planinsko bilje« u botaničkom vrtu cvate rano, dok u visini od 1600 m cvjeta u srpnju. Latice su velike, bijele, obično ih ima 8, odakle i ime octopetal — s osam latica, ali se često razvije i 9 pa i 7 latica, kako to i naša slika pokazuje. Cvijet je lijep, ali ni plod ne zaostaje, jer duge dlake na sjemenkama strše na sve strane i čine malenu dlakavu glavicu.

Dryas — simbol studeni — pokriva navlastito vapnene vrhove Pireneja, Auvergne, Alpa i Karpatskih planina. Kod nas biva sve rjeđi i dolazi lokalizirano samo na višim vrhovima. Osim toga dolazi na Kavkazu i na sniježnim poljanama arktičkih krajeva, ali manjka posve u Mongoliji, Tibetu i Himalaji.

U čitavom starom svijetu nema ni bližeg ni daljeg srodnika. Mora da je preživio dugo doba, kad mu je sva svoja izumrla! Jedino u planinama sjeverne Amerike živi srodnica vrsta *Dryas Drummondi*, s velikim žutim cvjetovima.

Malena naša biljka zauzima najviđenije mjesto među planinskim biljem, jer nam baš ona u prvom redu po sadašnjim živim ostancima i po onim sakrivenim u naslagama zemlje otvara nove poglede u prošlost i razvoj naše zemlje. Najvažnija pojava najmlade dobe našega planeta — oledba — vezana je najuže uz ime *Dryas*.

Svojim životom i svojom prošlosti naliče na nj mnogo planinske vrbe.

Salix — vrste. U klekovini bora i bukve dolaze niske vrbe slične našoj ivi. Manje su od nje, većma razgranjene odaju svagdje utjecaj visinske klime. U nas dolaze ponajviše *Salix grandifolia*, *Salix Waldsteiniana* i u Velebitu *Salix velebitica*.

Sve su te vrbe raširene u klekovini, ali silaze i niže i spadaju u grupu planinskih vrba u najširem smislu. Shvatimo li taj pojam u užem smislu tada ga ogranicujemo na posve druge tipove t. zv. glacijalne vrbe. To su vrste *Salix herbacea*, *Salix reticulata* i *Salix retusa*, sve troje maleni puzavi grmići, različni istina u svojoj građi, različni i u zahtjevima, ali ipak u jednome isti — u skrajnosti prilagodivanja na planinske prilike. »*Inter omnes quas novi arbores minima*«, kazao je Linne za jednu od njih. Zaista, ako se igdje vidi snaga okoline, vanjskih utjecaja to se ona očituje u »najmanjem od svega drveća« u potpunom opsegu svoje svemoći.

Mi ne možemo da zalazimo u morfološke razlike pojedinih vrsta niti ih možemo potanko opisivati, spomenuti ćemo samo razlike u staništima.

Najmanja je vrsta *Salix herbacea*, koju nam pokazuje sl. 1. To je najizrazitiji tip visoko-planinske biljke. Stablo je njezino i grane posve sakriveno u tlu i na površinu vire samo po dva listića na kratkim izbojcima, koji nose po jednu malu macu. Biljka nastava vlažne busene, najčešće sniježne lazove u zadruzi s galicijskim žabnjakom i soldanelama ili se prislanja uz obronke, koje natapa ledena voda.

Dolazi isključivo na visokim planinama od 1800—3350 m a raširena je u Pirenejima, Mts Dores, Alpama, Karpatima, Uralu i u arktičkim krajevima. Nastava ponajviše silikatno tlo i vrlo je rijetka na balkanskom poluotoku.

Na vapnenoj podlozi rekao bi zamjenjuje je vrsta *Salix reticulata*. I ona dolazi na vlažnu, kamenitu tlu, između koturinja i stijena, a raširena je u planinama Eurazije, sjeverne Amerike i Arktisa. U našim je krajevima rijetka, za hrvatske planine prijeporna, nastupa obilnije na južnijim višim dinarskim masivima.

Treća je glacijalska vrba *Salix retusa*. Njezino stanište i pojavu opisuje točno Schroeter: »Po sred rasvjete planinske livade leži kamen odvaljen sa strmog obronka; visok je po prilici do koljena, okomite su mu stijene gole, ali na vrhu ga zastire gusti zeleni sag. Taj se sag izvezen od listića, što se nižu na gusto isprepletenim grančicama. Vršci malene grmića ukrašeni su ljepušnim macicama s prašničkim cvjetovima, koji su prije no što se ispraše crveni, a kasnije su žuti i podaju sagu šarolikost boja. Pokušamo li dići takav pokrov on se lako odlupi i tek sada opažamo dugo zavinuto stablo, što se iz dna uzdiže i nosi cijeli pokrov.«

Ova je vrba to zanimljivija, što se i svojim geografskim raširenjem razlikuje od prijašnjih. Nastava srednjo i južno europske planine, dolazi na dinarskom masivu sve do Grčke. Osim toga nastava još jedino Altaj, ali manjka posve u sjevernim krajevima.

Kako su te glacijske vrbe slični obici po životu i obliku a ipak tako različni po raširenju. Mora da im je i prošlost različna!

Mnogi su faktori, koji utječu na raširenje bilja, odlučan je kemijski sastav, visina ali najviše prošlost.

Jedan izraziti primjer važnosti mineralne podloge daje *zelen a joha* — *Alnus viridis*. Nije baš mnogo slična našoj johi i samo se po macama i plodu prepoznaće njezina rodbina. Lišće joj nazubljeno poput fine dvozubе pile, isprva ljepljivo, a kasnije posve golo. Nastava sjeverne, vlažne obronke na kremenoj podlozi, gdje zamjenjuje planinski bor pokrivajući velike komplekse.

Ona manjka u Pirenejima, Juri i Vogezipu, ne dolazi ni u sjevernim krajevima Europe, raširena je jedino u Schwarzwaldu, Alpama, češkim gorama, Sibiriji, Japanu i sjeverno-američkim planinama. Na jug seže do Korsike i zadire duboko i na balkanski poluotok. Na Vranici-planini u Bosni nastava visine od 1600—1800 m, ali se spušta kod Fojnice i do 600 m. Ovo je nalazište napose zanimljivo, jer se iza toga pojavljuje tekar na škriljevima Stare Planine na bugarskoj granici i dolazi na Rilu, Vitoši, Perimu, Čeder i Šar-planini, gdje pokriva velike komplekse u zajednici s polegnutom smrekom i bukvom.

Mnoga planinska biljka, koja je vezana na silikatno tlo ima slično raširenje. Tako na pr. u sjevernim krajevima na daleko rašireni grmić *Empetrum nigrum* dolazi kod nas jedino na Vranici i na Rilu.

Po svojoj prošlosti nadasve su zanimljive kozolistače — *Lonicera* — vrste. Rod *Lonicera* zastupan je u više vrsta, većina je tipova raširena u zoni šume i odavle seže u klekovinu.

Lonicera caerulea živi u planinama srednje Europe, Kavkaza i arktičkih krajeva. Uspijeva na tlu, koje nema vapna. Kod nas ju zamjenjuje *Lonicera reticulata*, grmić do 1 m i po visok, s crvenim granama i blijedo žutim cvjetićima (sl. 4.). Lišće je nešto kožnato, žilice se osobito ističu i u tome se razlikuje od prijašnje vrste. Raširena je u posve identičnu obliku u hrvatskom kršu i — Japanu! Čudno je to raširenje, koje će nam biti kasnije posve jasno!

Od ostalih grmova, koji su značajni za planine spomenuti ćemo još dva, koji u nas dolaze. To su dvije biljke iz porodice ružičica: *Sorbus chamaemespilus* (sl. 5.) i *Cotoneaster tomentosa* (sl. 2.). Uspijevaju na svjetlu, vapnovitu terenu ponajviše u zadruzi klekovine. Iz priloženih slika jasno se razabire oblik, te će ga svatko lako prepoznati.

Ima u planinama još mnogo drugih grmova, uglednijih ili manjih, koji sežu u najviše pojase i podaju često vegetaciji karakterističan oblik, ali ipak ne spadaju u planinsku floru, jer je masa njihova raširenja duboko ispod granice šume. Ne bi tako skoro svršili, da samo izbrajamo, a kamo li da opisujemo te oblike. Borovnice (*Vaccinium*-vrste), medvjedovke (*Arctostaphylos*) i naš lijepi vrijesak (*Erica*) u zapadnim, a *Bruckenthalia* u istočnim krajevima znaju biti upravo fizionomski najistaknutiji sastavni dijelovi planinske vegetacije, ali po svojem raširenju ne spadaju strogo pod pojam planinske flore. I za mnoge maslinice (*Daphne*-vrste) vrijedi isto. Mi ćemo stoga preći mimo njih, i promotriti još i sve jednogodišnjice i trajne zeleni, koje sačinjavaju glavni dio planinske flore. Istom nakon toga možemo da se uživimo u postanak i prošlost života u onim »sfarama povrh oblaka«.

(Nastavit će se.)

Biokovo.

Dr. Radivoj Simonović:

Sombor.

Imao sam od Makarske jednu sliku na kojoj se vide strmi obronci planine sa prelomljenim slojevima nagnutim od mora prema kopnu.

Odmah sam mislio da je planina Biokovo kontrast Velebita kao što je i Dinara.

Na generalnoj karti¹ 1 : 75.000 zabilježena je iznad primorja duž cijele planine visoka strmina kao zid, a gore na planini nalaze se mnogi čobanski stanovi.

Zanimale su me staze koje iz primorja vode kroz vododerine gore na planinu, mislio sam da tu mora biti romantične! A htio sam da popunim moju zbirku planinskih stanova, pa zato naumim da podjem na Biokovo.

Potražio sam u mojoj biblioteci šta je sve pisano o Biokovu i tko je išao gore. Na žalost nisam mnogo našao.

Iz svega što je Hirc napisao vidim, da on sam nije bio na Biokovu.¹

Iz onoga što Schubert piše o Biokovu izgleda kao da ni on nije bio тамо. On kaže da je cijelo Biokovo jedno prema jugozapadu nagnuto krilo antiklinale, a po mojoj slici vidi se jasno da je obratno. Po literaturi koju Schubert navodi video sam da pravog geološkog ispitivanja Biokova još nema.²

Najstariji posjetilac Biokova bio je Abatte Fortis. On je g. 1773. kao turista bio na Biokovu i zabilježio, da je u nadgorju vrlo malo šume, većinom goli vapnenac i da blizu najvišega vrha ima dubokih rupa sa ledom, ali mnoge su bile početkom oktobra bez leda.³

Najviše su na Biokovo dolazili botaničari! Ja na žalost nemam njihove originalne rade, ali sam iz mojih knjiga⁴ mogao nešto pokupiti, pa evo da olakšam posao drugom poslije mene:

Početkom XIX. stoljeća premjeravao je trigonometrijski Biokovo kapetan Bosio, kojega je kasnije 6. jula 1822. ubio grom na vrhu Triglava u Kranjskoj, a uz njega i dva druga. Tu ima i put preko Biokova.⁴

1818. u proljeće Portenschlag, bečki advokat i botaničar, pratio je cara Franju i caricu Karolinu kroz Dalmaciju i penja se na Biokovo. On je upozorio na mnoge endemične biljke koje je našao na svome putu. Napisao je: *Enumeratio plantarum in Dalmatia lectarum, Wien 1824. — Campanula Portenschlagiana po Hircu raste i na Biokovu.*

1824. u jesen bio je gore na planini Visiani, slavni botaničar i pisac flore dalmatinske.

1827. u maju našao je Tomasini na Biokovu još puno snijega.

1832. bio je apotekar Biasoletti gore.

1838. Kralj saksonski Friedrich August putovao je po Istri, Dalmaciji i Crnoj Gori. U njegovoj pratnji bio je i apotekar Biasoletto, dobar poznavalac flore dalmatinske. Oni su se uspeli na Biokovo, a Biasoletto je opisao taj put. Kratak izvod našao sam kod Hirca.⁵ 6. juna zorom u 3 sata u pratnji pukovnika Mandelsloha i dra. Biasolettia sa nekoliko vodiča i nosača krenuo je kralj na konju uz brdo do jednog seoca (Makar?), gdje je sjahao i dalje išao pješice. Uz put je kod jednog

¹ Prirodni zemljopis Hrvatske, Zagreb 1905. str. 568.

² Geologija Dalmacije. Izdala Matica Dalmatinska u Zadru 1909., str. 133—134. U predgovoru se kaže, da je pisac g. 1908. pravio naučan izlet u Makarsku, Vrgorac i Gradac.

³ Viaggio in Dalmazia. Venezia 1774./6. (nemam ga).

⁴ Führer durch Dalmatien. Wien 1899., str. 365, 375—376.

⁵ Najviše dr. Günther Ritter Beck von Managetta: Vegetations Verhältnisse der illyrischen Länder. Leipzig 1901.

⁶ Zemljopis Hrvatske 1905. str. 543—544. (Dr. Barth. Biasoletto: Relazione del viaggio dalla Maj. del Fred. Augusto di Sassonia. Trieste 1841.).

vrela založio kruha i napio se vode, a drugi put je na Troglavu jeo pečenja i pio šampanjac mješan sa vodom. U svemu za 8 sati uspeo se na vrh Sv. Jure. Uz put je sabirao bilje i crtao, a gore je našao na livadi *Narcissus poëticus*, *Orchis sambucina* var. *incarnata* i *Crocus vernus*. Vraćajući se istim putem dodje do jedne ogromne bukve u koju je na molbu seljaka Mate Glavičića urezao početno slovo F. svoga imena. Kad su silazili niz brdo seljaci su na grane vezali rupce kao zastave, pa su pjevali i pucali iz pušaka i kubura. Glavar makarski sa dva pandura i dudšem izidje pred kralja pozdravi ga, a panduri ispalile puške. Pred Makarskom na sred ceste bio je namješten stolac zastrit Šilimom, a cesta posuta cvijećem i lišćem. Dok su kralj i njegova pratnja sjedili i odmarali se te pili vino i vodu, dotle se sviralo i igralo oko njega. Poslije odmora stigao je za pol sata u Makarsku. Kralj je toga dana išao svega 16 sati.

Sutradan je kralj otisao u Omiš pa na slapove rijeke Cetine i dalje u Sinj, Klis, Split i Solin.

1859. bio je Alschinger, profesor zadarske gimnazije, ispitivač flore zadarske okolice i Velebita i na Biokovu i opisao je taj put.⁷

1860. bio je Mih. vitez Sardague na Biokovu i opisao put.⁸

1870. premjeravao je trigonometrijski Biokovo major Hartl, pa je bivakirao pod šatorom na najvišem vrhu blizu kapele i piramide. Jedno poslije podne bilo je maglovito i kišovito pa je ostao sa svoja tri momka u šatoru. Noću pred zorom udari grom u šator i majora dobro protrese, a dvojici momaka oprži ruke. Da nisu bili izolirani ležeći na debelim vunenim pokrovima i pokriveni, bili bi stradali. Odmah se pokupiše i pobjegoše sa vrha dolje. Kad su silazili, grom je još jedared udario u drvenu piramidu na vrhu i otkinuo iverje koje se zapalilo.

1870. bio je Pichler gore.

1875. mjeseca augusta uspeo se na Biokovo prof. Adolfo Stošić, rodjen Ličanin. Krenuo je iz Makarske i kroz vododerinu nogostupom izišao zapadno od vrha Vošac na rub planine. Otuda u Turničev dolac na Strmeno brdo i Silni gvozd u Strugu 1422 m. Noćio je u bukovoj šumi izmedju Mal. i Vel. Troglava, a sutradan u jutro popeo se na najviši vrh, gdje je pusta ravan 40 m široka. Stošić je mislio da se vidi zgora čak Durmitor i Dinara. Vratio se preko Izgorelog Dolca, Plitvice na Stropac, pa na Kolovrat gdje ima vrelo (više Velog Broda?).⁹

Poslije 1880. putovao je kapetan Studnička po planinama Dalmacije, bio je na Biokovu i pisao o tome.¹⁰

1905. i 1907. ljeti mjeseca jula išao je na Biokovo dr. Giuseppe Müller iz Trsta. Oba puta pošao je sa kopnene strane iz sela Zagvozda, pa je išao sasvim istim putem preko Sv. Jure u Makarsku, i opisao talijanski kratko svoj put. Od Zagvozda ide se uz brdo kroz hrastovu šumu. Što se više penje sve više ima grabova *Ostrya carpinifolia*. Tek iza Kaoca u visini od 1000 m dolaze bukve, a odmah zatim jelovina *Abies excelsa*. Od Kaoca do na vrh Sv. Jure ide se kroz bukove šume, i duboke vrtače u kojima usred ljeta ima snijega. Nije podesno ići bez dobra vodiča. Osim bukve raste i *Rhamnus alpina*.

Jedan sat hoda od Kaoca šuma se razredjuje i dolazi se u stjenoviti teren, gdje rastu samo žbunovi *Juniperus (nana!)* i *Cytisus radiatus (genista radiate?)*.

Kad se prodje pored zadnjeg pastirskog stana i dodje se oko 200 m ispod vrha, medju stijenama nalazi se velika pećina puna snijega i tu se može opskrbiti vodom.

Na najvišem vrhu je mala crkvica od kamena u kojoj se čovjek jedva može ispraviti. Tu na dan Sv. Jurja dolaze pobožni vjernici iz Primorja i Zagorja, da poslije mučnoga hoda i penjanja slušaju misu u planinskoj pustinji.

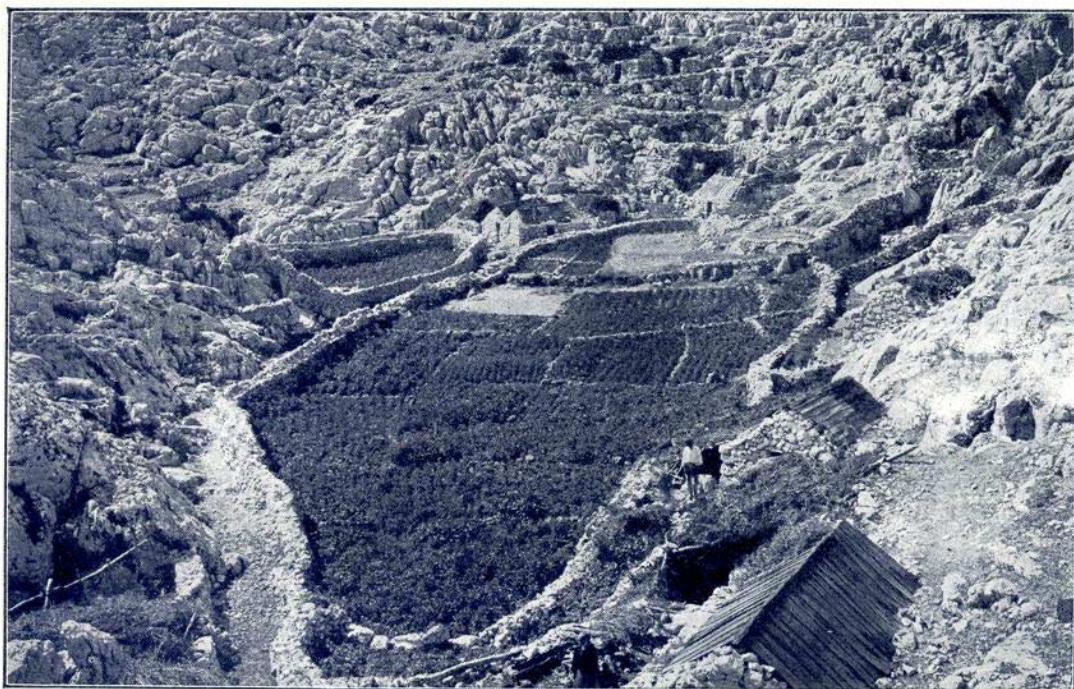
⁷ Botanischer Ausflug auf dem Biokovo. Österr. botan. Zeitschrift 1859.

⁸ Ein Ausflug auf dem Biokovo in Dalmat. Österr. botan. Zeitschrift 1861. Str. 177.

⁹ Hirc: Zemljopis Hrvatske, str. 545.

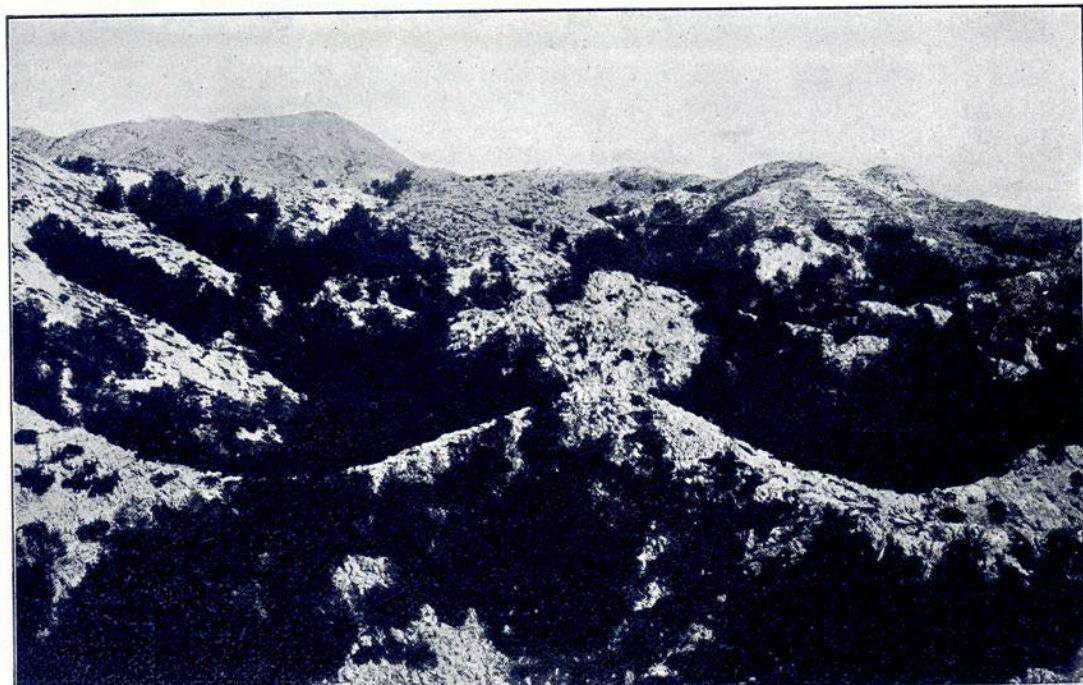
¹⁰ Studniczka C.: Beiträge zur Flora in Süd-Dalmat. (Verh. zool.-bot. Gesch. Str. 55.).

BIOKOVO: GRLIĆ DOLAC.

FOTO: Dr. R. SIMONOVIĆ.

BIOKOVO: NAJVIŠI VRH GLEDAN SA GRLIĆ DOLCA.

FOTO: Dr. R. SIMONOVIĆ.

Sa vrha Sv. Jure vidi se Zagvozd, Imotsko polje i planine hercegovačke; a kad se okrenemo prama moru vide se otoci Brač, Hvar i Korčula, ali Makarsko primorje se ne vidi.

Nadgorje Biokova ispod Sv. Jure visoko je prosječno 1400 m nad morem. Kad se prelazi preko nadgorja ide se iz dolca u dolac kroz bukove šume, koje se s mora ne vide. U mnogim dolcima na dnu ima ledenica sa smrznutim snijegom, odakle za vrijeme ljetne žuge nose led u varošicu Makarsku.

Poslije nestaje šume, pa se prolazi kroz goli krš sve do ivice nadgorja, gdje se planina naglo vrlo strmo i okomito spušta prema moru. Tu se na ivici otvara pred nama impozantna panorama, vidi se more sa svima otocima, a pod našim nogama u dubini od 1300 m vidi se Makarska i okolno primorje.

Silaz sa Biokova na goloj primorskoj strani u početku je dosta lagan, premda se ide strmo niz brdo. Ali nekoliko stotina metara iznad sela Makra put je strašan, jer je vrlo strm i opasan zbog sitnog i od opanaka uglačanog kamena (»žalo«), koji se pod petom izmiče pa se nesigurno ide i lako se može pasti i nogu polomiti.

To je bila jedina neprijatnost na cijelom putu preko Biokova. Ali je u toliko veće uživanje bilo udisati svjež gorski zrak, proučavati interesantnu floru i faunu, diviti se veličanstvenoj panorami i provesti nekoliko dana u miru u divljoj prirodi po stanovima siromašnih čobana.¹¹

Eto to je sve što sam našao o Biokovu.

*

»Bez vjerna druga ne putuj danas nikud«, savjetovala me je moja žena, i morao sam je poslušati.

Moj mili i dobri suputnik sa Velebita, Dinare, Prenja i Triglava, Ilija Šarinić morao je čak iz daleke Švice doći u Sombor, da se posavjetujemo i opredimo za put na Biokovo.

Profesor Cvijić iz Beograda našao mi je drugoga suputnika Milenka Filipovića, Bosanca, mladog geografa, da me dočeka u Sarajevu. Sva trojica krenusmo iz Sarajeva u večer; noću predjemo Hercegovinu i rano u jutro dodjemo u Metković, gdje odmah predjosmo na parobrod. Plovیدba po Neretvi do mora vrlo je zanimljiva, ali najljepši dio puta počinje kad se izidje iz Neretve u more, zavije desno i dodje do Baćine.

Tu se izdiže planina i prati more daleko na sjever čak do Brela oko 100 kilometara u dužinu.

Primorje blago nagnuto uzdiže se 400—500 m i sve je zeleno od maslina, vinograda i smokava, a i dosta naseljeno. Ima grupa kuća i čitavih sela dole kraj mora, a ima i na strani brda u visini do 300 m nad morem. Parobrod stane u Gradacu, gdje ima ljeti mnogo gostiju. Poslije parobrod prolazi pored Brista, gdje se rodio slavni Kačić, pored samostana Zaostrog, gdje je grob Kačića, pa samostana Živogošća i sela Podgore. U svakome selu ima crkva, a gdje ima veća grupa kuća i kapela.

Iznad Primorja diže se strm zid od stijena sa prelomljenim slojevima i mnogim bijelim točilima. Po negdje vide se u ivici planine usječene vododerine. Sa ladje se na više mjesta vidi kako put iz sela u zavojima ide gore na planinu preko strmoga gologa zida, gdje nebi nitko mislio, da se može proći. Ivica planina iznad Primorja je 800—1200 metara visoka, ima nekoliko vršaka baš na ivici, ali se gornji vrhovi iza te ivice nigdje ne vide.

U podne smo bili u Makarskoj i našli stan u gornjim kućama kod udove Šabić; soba sa tri postelje i poslugom za 150 kruna dnevno. Vrlo smo bili zadovoljni.

Za objedom upoznali smo se sa nekim gostima, a našli smo i starih poznanka i više Somboraca, koji su sa djecom došli da se kupaju u moru.

¹¹ Sulle Alpi Dalmatiche, del Dr. Giuseppe Müller, Trieste. Str. 23—27. Članak separatno otiskan iz nekog časopisa, dobio sam od g. Katurića iz Zadra.

Sjeverno od Makarske ima vrlo dobro mjesto za kupanje sa sitnim zaobljenim kamenom, a voda uz kraj nije studena i nije duboka, tako da se i djeca mogu kupati.

Makarska nas je sve iznenadila i očarla, to je jedna od najljepših varošica u Dalmaciji. Jedan poluotok sa sjeverozapada sa obalom čini dosta veliku luku, u koju vodi s mora pouzan prolaz između stijena. Luka je tako velika, da može više parobroda ući i okretati se i pristati uz zidanu obalu. Duž obale je dosta široko šetalište i trg, a kuće su krasne. Iza prednjih kuća, malo više uz brdo, ima četverouglasti trg. U sredini je stara župna crkva i pred njom spomenik slavnog pjesnika Kačića od Ivana Rendića, koji je 1891. svečano otkriven. Oko trga su starinske kuće iz tesana kamena, sa dućanima. Čijesne ulice koje vode na sve strane podsjećaju na slavni grad Senj. Ima dosta dobrih gostionica i kavana.

Podiže se po malo već i industrija. Ima tvornica sardina, cementploča za krovove, tjestenina, ulja, platna i sapuna.

Ima dva vrlo zgodna i lijepa šetališta. Na sjevernoj strani na poluotoku gaj od primorskih borova *Pinus maritima* ili kako ga ovde zovu bijeli bor. Tu je i svjetionik, a na vrhu poluotoka je mala kapela. Kraj, gdje su ljetos taborovali naši sokoli, i češki skauti. Na južnoj strani je još ljepša i veća borova šuma puna hладa usred ljeta. Tu smo u slojevima vapneca nagnutim od mora prema kopnu našli petrefakata, mislim da su numuliti, kao što kaže Schubert! — i još neke šuplje člankaste cjevi. Rudisti?

Franjevački samostan podignut je u XV. stoljeću pod Turcima, pa je vanredno zanimljiv. Toranj ili zvonik je zasebno sazidan 1646., a kao rijekost valja zabilježiti, da su kod gornjih prozora bile od kamena dosta vještački isklesane četiri turske glave sa čalmom, zato da se ne bune Turci! Sad još ima dvije, a druge dvije su otpale.

U staroj crkvi veoma su zanimive grobnice pokrivene kamenim pločama na kojima su zapisi vrlo stari, a još se nisu otrli, premda se ide preko njih. I ovo nas podsjeća na Senj i grobove senjskih junaka u tamošnjoj crkvi. Evo nekoliko: grob Barise Simunovica Cacicha iz Cotisine 1657. — Marian Lisnich ab Imota Eppus Macarensis 1686. — Grob Poaricha iz Makra i negove Bratice 1698. — Grob Nemcicha 1700. — Michael de Grubisich sibi et suis A. D. 1704. — Grob Mia Teturine i njegovog roda iz Velog Brda. — Grob Lallicha sviju i Iva Urlichia. — Grob Matichia i Petricevicha Gviacha. — Marci Fili g. Antoni Varczan. — Scpult Nenadich, i t. d.

Dobrotom oca gvardijana, koji nas je vodio, razgledali smo i staru zgradu u kojoj su živjeli fratri za vrijeme turskog mučenici. Vidjeli smo i vrlo lijepu i veliku biblioteku u kojoj ima i mnogo rukopisa do sada nečitanih i neizdanih. Tu hrvatski povjesničar može naći rajska uživanja! Sve to čeka kakvog novog Račkog, Klaića ili Smičiklasa!

Razgledali smo i novu dozidanu zgradu i nove djačke sobe i stanove, a najposlije smo još bili počašćeni dobrim vinom.

Trebalo je prvo oprobati noge i srce, pošto niti ja, niti moj Ilija kako smo utekli sa Velebita 27. VII. 1914. još nigdje nismo bili na planini.

Naumim da razgledamo povrh Makarske neke mlinice i vrela, koja su zapisana na karti, jer ja nisam mogao razumjeti od kuda da izvire iz preloma antiklinalne tako mnogo vode.

Podjemo od crkve ravno uz brdo, pa iza posljednjih kuća brzo svrnetimo jednim putićem na desno, da tražimo potok, kojim treba da teče voda. Dodjemo u neku staru zasutu, zasadjenu i suhu vodojažinu, pa naidjosmo baš na divnu Čugelj pećinu, koju je izdubila bujica, ali ne u stijeni nego u urušenom nezaobljenom sitnom kamenu, kojega je erozija sa stijena izmrvila, pa je poslije cementiran zemljom crljenicom i vapnom. Ta naslaga je ovde debela oko 10 m, nejasno je slojena, ali se ipak vidi da slojevi padaju prema moru. U podgorju i primorju biokovskom ima vrlo mnogo takvoga sitnog kamena i cementiranog i necementiranog. Skoro sva plodna zemlja sastoji se iz mješavine sitnog kamena i crljenice.

Šupljina u Čugelj pećini je velika, ima pregrada za ovce i štala za krave. Tu se loži vatra i kuha, tako da su zidovi pećine svi crni i čadjavci.

Starac i baba, koje smo tu zatekli, baš su se zvali Glavičić, kao i onaj što je išao sa saksonskim kraljem. Glavičić nas je vodio iz ove u drugu vodojažu, gdje mu je kuća i mlin na potoku, u kome sada nije bilo vode.

Idući ovom potočkom vodojažom dalje uz brdo dodjemo do neke kuće pored koje je bila štala za magare, izdubljena u bijeloj tupini ili sedri (Tuff). U sedri smo našli petrefakte od lišća nalik na bukovo i okamenjenu šuplju grančicu.

Dalje gore ispod Žarnića kuća u Makru došli smo na ozidanu glavu od Makarskog vodovoda. Tu su neke žene prale rublje.

Razgledav okolinu izvora uvjerio sam se, da voda ne dolazi iz trupine planinske iz antiklinalnih slojeva, nego je to kišnica, koja se cijedi iz debele naslage sitnog kamena i zemlje, što se rušila i spuzla sa strmoga planinskog zida (Schutt-guelle!). Svi izvori, koje smo u primorju vidjeli takvi su, zato ih većina u ljeti presuši.

Otišli smo gore u selo Makar, gdje ima lijepih grupa kuća za slikanje. Razgovarali smo sa seljanima o njihovoj muki i sirotinji. Ove godine masline ništa nisu rodile. Jeli smo neke vanredno krupne crne murve, prava delikatesa!

Pokazivali su nam neke zidine od kuće sa prozorima, na strmini pod nadvišenom stijenom na nepristupačnom mjestu, tako, da neprijatelj ne može s nijedne strane, da se približi. Govorili su nam, da dalje prema Kotišini ima pećina i turske zidine sa pločom na kojoj je zapis što nitko ne može da pročita!

Otidjosmo da vidimo i crkvu sela Makra i nismo se kajali, jer smo našli na uzidanoj ploči zanimljiv zapis hrvatski iz 1584. godine, pa smo ga fotografirali.

Dole u Makarsku vratili smo se lako nizbrdo veseli, jer smo se uvjerili, da još možemo pješačiti.

Rano ujutru oko 5 sati dne 1. VIII. 1923. natovareni za planinu podjemo u Tučepu da vidimo »Bogumilsko groblje«, koje spominje Petermann. Išli smo lagano kupeći karakteristične primorske biljke mediteranske flore.

U Dugišu kod crkve Sv. Andrije naidjosmo na debelu naslagu sitnoslojanog laporastog vapnenca, koji se lako troši i mrvi. Seljaci rekoše, da se zove bigar ili modra gnjila i da se od njega pravi cement. Petrefakata nema.

U gostioni kod Čovića odsjedosmo, svučemo znojne košulje i metnemo ih na sunce da se suše, a mi obučemo suhe, pa se tu odmorimo i najedemo kajgane, krumpira, luka, kruha i vina.

Selo Tučepi ima raštrkane kuće, vrlo lijepu novu crkvu i nekoliko dvokatnih kuća sve na brijezu visoko od mora. Ima i nekoliko jablana, hrastova i borića.

Učitelj, a ni fra Petar Glavaš nisu bili kod kuće. Kupimo hljeba i pogodimo dva nosača po 150 kruna na dan pa krenusmo na planinu oko 2 sata po podne.

Put ide više crkve i kuće pored kapelice pa na vrelo Braduša. Otuda na Bovan, pa na Procip. Tu nas stigne lugar Ante Vitlić sa mješinom vode i s konjem, na koga natovarimo sav prtljag.

Put preko ženskih Počivala nije strm (gdje smo našli jedan kamen sa numulitima kao dolje pri moru) i sve do na Kolovrat, odakle se lijepo vidi Makarska pod našim nogama.

Odavle skreće put strmo uzbrdo u nebrojenim kratkim zavijucima. Po stijenama na vrlo strmoj strani izrasle su divlje kruške, rašeljke, trn (glog), česmine i grab.

Sretali smo mnoge žene i djevojke, koje su na ledjima nosile travu, sijeno, drvo i bukovo granje sa zelenim lišćem (»brst«). Sve potrčkavaju nizbrdo, svaka nosi 40—60 kila na sebi. Kaže nam lugar, da se svake godine po koja omakne, pa se sruši niz stijene; onomad i jedan konj.

Kad smo prešli i Batošića greben izidjemo kod kapelice majke Božje u Ladjene. Tu smo već na ivici planine oko 1250 m nad morem, još nekoliko metara uzbrdo pa ulazimo u dolac među zaobljenim glavicama.

Prodjemo pored Kraljeve glavice, pa kroz Branjevinu i još kroz tri dolca i već kad je sunce sjelo, stigosmo na konak u Sinokos Dolac, gdje je po strani u borovom šumarku »kraljevska kuća za lugare« s dvije sobice i čatrnjom vode. Na karti Grubišić staje istočno od Sinjala 1333 m.

Dno dolca zaravnjeno je zemljom, ogradjeno suvozidom, a podijeljeno je na više dijelova, koji su posijani krumpirom, pšenicom ozimicom i jarom, kupusom, koji sad tek rasadjuju.

U strani dolca blizu dna ima nekoliko stanova. Mi smo se namjestili u stan lugara Vitlića, a njegovi su se za noć morali preseliti susjedima.

Umorni smo bili i gladni, a opet veseli i razgovorni, osobito moj Ilij. On je našao i jaja i krumpira i kruha i mlijeka!

Da ne pijemo mnogo vode, poslušali smo lugara, pa smo pomiješali 3 litra mlijeka s 2 litra vode i dodali kašiku soli pak onda uzvarili. Sve smo popili i posrkali.

Spavali smo vrlo dobro na visokom krevetu, a rano smo ustali da razgledamo okolinu.

Užasna sirotinja! U dnu dolca nema valjda ni jedan hektar zemlje, a podijeljeno je na 14 dijelova. Strane dolca i svi obli vrhovi umaokolo, sam su goli kamen, a trava sva obrštena, samo ostali žbumovi od smrek (Juniperus nana), i po gdjekoja rijetka somina (Juniperus Sabina). Tuži se narod, kako ne može ni blaga da drži koliko bi trebali, jer nema dosta paše.

Oko 10 sati krenemo kući, ali drugim putem, da preko Kotištine sidjemo. Cijelo nadgorje je pravi labirint i gola pustinja. Išli smo iz dolca u dolac, iz vrtače u vrtaču.¹² Užasna monotonijs. Oko vrtača gole prečage i goli obli vrhovi.

Kad smo prošli Cvitovac pa okrenuli na lijevo, onda se lijepo vidilo cijelo Biokovo i najviši vrh. Od nas pa sve do Sv. Jure grozna talasasta siva kamena pustinja na kojoj se samo smreka ovdje ondje crni. Nema više ni šume, koja je na karti zabilježena južno od Troglave!

Na ivicu planine izidjemo u sredini između Vošca i Sinjala, i počnemo se spuštati dosta dobrim i lakim putem, neprestano zastajkujući i gledajući divnu panoramu otoka i makarskog primorja pod našim nogama!

Tek jedno 200 m iznad Kotištine postaje put opasan, strana je užasno strma, put vrlo uzan, a zavoji kratki i krivudasti, a pod nogama puno sitna kamena.

Žedni, umorni i gladni oko 4 sata sidjemo u krčmu Mande Kovačević, pa se tu pozabavimo oko vode i vina, sira, jaja i kruha dvije ure, gledajući dolje na crkvu i oko nje kuće i ciprese sela Kotištine. Bijele kuće obasjane od sunca romantično su izgledale u tamnom zelenilu voća i drveća!

Idući kući kroz vinograde prodjemo pored jednog krsta sa zapisom: »1812. od kughe umrli P. Martin D. C. Derviš.«

Bio se već mrak spustio kad smo došli u Makarsku.

Dugo smo umorni protezali noge po krevetu, pa smo se kupali, častili, šalili i herbar uredjivali.

Predomišljavao sam se, kojim ćemo sad putem opet na Biokovo.

Prof. Cvijić nas je upozorio, da gledamo ne ima li na Biokovu tragova oledbe iz ledenoga doba, pošto je najviši vrh 1762 m visok, pa bi moglo biti.

Gledajući kartu nisam na njoj vidio kakvo mjesto, koje bi moglo biti korito glečera. Ali mi je upalo u oči, da je iznad sela Basta na karti nacrtan neki užasan klanac, koji vrlo duboko prodire u rub planine. Ispod sela Basta je cijela strana čak do mora položita i sasvim zaravnjena, očevidno nasuta, sa nekom masom koju je voda snijela odozgo iz klanca gdje je erozija bila neobično jaka. Ja sam pomislio, da se možda kroz taj klanac više Basta odlijevao Bikovski glečer! Zato hajdem u Bast pa kroz klanac gore uz brdo! Vidić ćemo šta ćemo naći.

¹² Karsttrichter-Doline = ako je dno ravno, pa ima zemlje da se može posijati, zove se »dolac«, ako je dno uzano, nije zaravnjeno i nema zemlje, zove se ovdje »vrtača«.

Dne 4. VIII. poslije objeda oko 2 sata krenemo dobro opremljeni bez vodje cestom od Makarske, po najžešćem suncu. U Sahari ne može biti veće vrućine!

Put je divan. Išli smo kroz vinograde i maslinjake! Za malo dodjemo na mjesto gdje je zidan stup sa zapisom: »U poštovanje sv. Ante putniče pomoli se 1907.«.

Malo zatim dodjemo u krasnu mirisnu šumicu primorskih borova. Tu su se na cesti djeca Beroši, Krvavičani i Velobrdjani loptali. Lijevo od puta stoji spomenik iz 1818. od tesanoga kamena. Široko podnožje i na njemu četverouglasti stup na kome su četiri kugle držale strmu piramidu, sa latinskim zapisom: kako je poslije rata, kuge i gladi car austrijski Franz darovao mnogo novaca, da se ovdje gdje nikad nije bilo ceste sagradi kolni put, i kako je cijeli okrug makarski dragovoljno pomogao rabotom i novcem, pod gubernatorom cijele Dalmacije. Fr. barunom Tomašićem itd.

Tu smo čitajući sjedili i odmarali se!

Odavde skreće put u dragu koja dolazi od sela Velog Brda. Potok je zasušio, ali pod brdom ima u cementiranom sitnom kamenu izdubljena velika diluvijalna pećina. U njoj je oltar makarske Sv Gospe lourdske sa gvozdenom ogradom. Tu je blizu i grobnica biskupa, koji je sve to dao načiniti, pošto mu se Gospa u snu javila.

Dalje idući dodjemo do jedne česme iz koje voda pada u izvrnut zaklopac rimskog sarkofaga!

Kad smo došli blizu kuća Andrijaševića (ime sela je Krvavice), opazismo desno dosta visoko na brdu neki vanredno krasan Kuk koga zovu »Ključ-Kuk«. Iz daleka sam vidio da je taj obelisk nešto neobično, što se rijetko vidja. Meke slojeve vapnenca i cijeli jedan debeli tvrdi sloj uništila je erozija pa ostavila ovaj veličanstveni spomenik svoje sile i moći.

Moramo ga slikati! Hajde onako umorni i znojni gore! Dok smo se uspeli, i kuburili obilazeći i tražeći zgodno mjesto, dok smo jedva jedared poslije mnogih pokušaja mogli fotografirati, mnogo smo izgubili vremena.

Kad smo sišli na cestu sunce je već zapadalo, u Bast više ne možemo. Otdjemo u gostonu kod Čižmića, pa naručimo našu stereotipnu putničku večeru: jaja, sira, luka, krumpira i kruha. Dok smo pili vode i vina upoznali smo se sa učiteljem Berošem, koji se ovamo došetao!

Naš gostoničar Ante Čižmić bio je lugar, pak zna sve puteve po Biokovu. Pogodimo se za 160 kruna dnevno da ide s nama.

Noćili smo u školi, koja nije daleko, a spavali smo vrlo dobro.

U nedjelju dne 5. III., tek što je zorica zabijelila, dok je sunce još za brdom bilo, došao je naš vodič Čižmić i razbudio cijelu školu.

Počašćeni dobrom kavom i kolačima, krenemo na put u Bast. Ostavismo cestu pak stazom desno uz brdo.

I ovdje smo našli oko 20 m jake naslage tankoslojastog laporastog vapnenca, koji se lako troši i mrvi, a zovu ga »grizej« (bigar).

Na jednom brdu gdje su Kačića Zidine našli smo u tvrdom vapnencu izmodelirane krasne kukove. »Stupi« su tako lijepi da smo ih slikali. Oko njih ima i crnog i bijelog bora. Tu se sastao planinac i primorac, pa mirno jedan pored drugog živi!

Na vrelu Smokvini voda samo što kaplje, jedva smo se mogli napiti, i to je ruševinsko vrelo (Schuttquelle).

Kad smo došli u Bast otidiemo u gostonu Ribarovića odmah iznad crkve, da se napijemo vode i odmorimo. Bilo je već misno doba, ali pop iz Baške Vode nije došao služiti mise. Pred gostonom bilo je mnogo mladih Bašćana, koji su se igrali bacajući drvene kugle (bučali).

Za objed smo imali sira, jaja, kruha, krumpira i luka!

Na planinu se nismo žurili, jer smo mislili, muke što možemo ostaviti za sutra, ne moramo mučiti danas!

— Sjedili smo pa uživali u prirodnim krasotama i hodali po okolini pa razgledavali divna brda! Tko dodje u Basta pa vidi ovu ljepotu nikad više ne može to zaboraviti.

Crkva i kuće sela Basta leže u visini od 300—400 m nad morem, u zelenilu medju maslinama i vinogradima. Oko crkve ima nekoliko cipresa, a iznad najgornjih kuća u visini od 500 m ima mali gaj borova!

Selo je u sklopu medju visokim brdima. Južno strmi zid Šibenika 1463 m visokog, a sjeverno je strmi Stražac 1640 m visok. Brda su gola, tek ih kiti po gdje koja grupa crnih borova, ali im je strmo podnožje išarano sa žljebovima ispod kojih su bijela točila. Kako se sunce okreće tako se mijenja na brdima sjena u žljebovima, pa možeš cijeli dan sjediti i proučavati morfologiju i divnu plastiku!

Razgledali smo crkvu, kod koje je lepršala trobojnica na visokoj motki. Crkva izgleda nova, a kažu da je 200 godina stara. Zapisa nema nikakva ni spolja ni iznutra. Krstionica je vanredno lijepo istesana.

Pred crkvom ima dva groba pokrivena pločama na kojima su isklesani mačevi, ali nema zapisa i ne zna se čiji su.

Na grobu jednoga Ribarovića стоји zapisano: »Ovdje želi biti ukopan muž i žena i nitko drugi 1893.«. Hoće ne samo do groba nego i u grobu da ostanu vjerni jedno drugomu.

Duž crkvene ograde ima zidano groblje sa kosturnicom od tesanog kamena, ali bez ikakvih zapisa. Poslije podne ukopano je jedno dijete bez popa, samo su zvonili. Otvorena je jedna grobnica pa su mrtvaca spustili bez sanduka u grobnici.

Mnogo smo razgovarali sa ljudima. Ovo je krasan narod, dobar, miran, pošten, pobožan, veseo, rado se šali, strpljivo podnosi nuždu i nevolju; grijehota je što i sad moraju da se sele u Ameriku.

Siromaština je užasna! Ribolov je slab, za stočarstvo nema dosta paše na planini, vinograde napao »žiložder«, masline ne rode svake godine, smokve sami pojedu, njive u primorju slabo se vide, po dolcima na planini što rodi nije dosta ni za dva tri mjeseca. Idu čak da rade u makarske tvornice.

Najstarije familije su Radić i Ribar. Za druge: Divić, Josipović, Jurišić, Matijašević, Staničić zna se, da su sve došle od imotske strane. Porodica Gašpar bila je nekad pravoslavna, sad ima samo dvije kuće katolika.

Kad su čuli da sam doktor morao sam pregledati nekoliko bolesnika. Mala djeca koju su donijeli bila su sva bolesna od katara želudca i crijevi, a veća djeca i odrasli skoro svi od tuberkuloze.

Večerali smo po već poznatom jestveniku ovih krajeva, uz izvrsno vino.

Noćili smo u školi na golin daskama, jer učitelja nije bilo kod kuće.

Dne 6. VIII. u zoru smo još po mjesecini i pol umraku krenuli uz brdo. Kod jednog izvora pod vrhom jedva smo napunili mješinu vodom. Tek što kapljie!

Uz put nam je vodič pokazivao mjesto gdje je ljetos pao neki Matijašević kad je berući travu pokliznuo se, i gdje je jednu djevojku kamen odvaljen s brda udario u glavu i ubio.

Sreli smo jednu djevojku koja je sa planine gonila ovcu naklanu od vuka.

Put iz Basta kroz klanac na planinu vrlo je težak, jer se na 2 klm razmaka penje 1000 m u vis, pa ima mjesta gdje je strmina 50°.

U početku je put lagan, manje strm, a bura je pomalo puhala i hladila. No što smo dalje išli sve je toplije bilo, a put sve teži. Ima mjesta gdje se natovaren mora četveronoške penjati na visoke stepenice. No najgore je »žalo«. Imade mjesta gdje je sitan urušen kamen do pedlja pokrio put. Kad se penjete uz brdo pak stanete nogom u to žalo, kamen se pod nogom omiče i puza dolje, pak mjesto 2 koraka morate napraviti četiri. Od toga se užasno izmorismo, pa smo svaki čas stali, da se odmaramo.

Priroda je divna, veličanstvena, klanac impozantan tako, da čovjek zaboravi sve muke kad stane pa gleda i divi se božanstvu prirode.

Sa fotografiranjem nije išlo. Od dolje strmo uz brdo se ne može. Od gore niz brdo izgubi se sva veličanstvenost jer 300 m visoke stijene nad nama i 300 m duboko pod nama nije moguće uhvatiti na sliku. Nema na slici ni $\frac{1}{4}$ onoga što čovjek vidi. Ja sam imao dosta veliki format 13/18 pa je premašen, trebao bi bar 16/21 i još Weitwinkel leću, jer obično iz te blizine ne možeš uhvatiti na slici ni obadvije strane.

Jedva sam čekao sa užasnim nestrpljenjem da jedared izidjemo iz klanca gore na planinu. Očekavao sam da će viditi između klanca i najvišeg vrha Biokova neko veličanstveno glečersko korito sa morenama. Ala čemo obradovati prof. Cvijića sa slikama!

No kako sam se prevario! Nema gore ni traga od glečerskog korita! Či... izidjosmo na ivicu planine predjosmo neku prečagu i stvorismo se u nekoj vrtači. I ovdje je isti prizor kao iznad Tučepa. I ovdje je jedan dolac, pa drugi, pa treći. Cijelo nadgorje vam je labirint bezbrojnih dolaca i vrtača koje se ne mogu ucrtati u kartu, a u kojima se svatko mora zabuniti osim čobana, koji su tu cijele godine pa poznaju svaki kamen i svaku stazu.

Okrenuli smo se desno. U jednoj vrtači prošli smo pored neke bezdanice, koju je Čižmić poznavao. Nekoliko metara širok otvor vodi okomito dolje i tako duboko, da kamen bačen u bezdan treba 9 sekunda dok udari o dno. Dakle dubljinu od 500 metara. Slikati se ne može jer na slici ne pokazuje ništa osim neki mračan otvor zaklonjen granama.

Malo zatim dodjosmo medju vrtače kojima je dno i strane obrasle zelenom, jedrom, mladom bukovinom, a samo prečage između vrtača i zaobljeni vršići bijaju goli.

Odavle se dosta daleko prema sjeveroistoku vidi najviši vrh Biokova, pust, prazan, golišav, nelijep, nemio! Nitko od nas nije osjećao ikakve simpatije, niti želje da idemo onamo.

Prolazili smo kroz jedan veliki škrpar, koji je pokrivaо cijelu jednu stranu dolca i prečagu. Tu smo se odmarali, a a sam po škrpama obilazio skakutajući sa stijene na stijenu i tražeći ima li što vanrednoga za slikanje. Naišao sam opet na drugi jedan bezdan u koji sam mogao i upasti, da nisam pazio. Kamen bačen u njega padu 7 sekunda dakle oko 200 m dubine.

Vratim se društvu pa se sa škapara spustisimo u »Grlić Dolac« gdje je 8 stanova Staničića iz Basta i jedan stan Radića. Na karti je zabilježen samo Radić.

Zemljom zaravnjeno dno dolca ogradijeno je zidom i podijeljeno na 17 dijelova, koji su svi uskopani i posijani krumpirom; na jednomu je pokošena trava, na drugima je žito počelo zreti. Stanovi su u dnu dola pored vrtova, ali medju stijenama. Između ograda i stijena ima uzak putić. Sve strane dolca su same ispuçane gole škape, upravo škrpetine!

Bilo je već oko podne kad smo došli u Grlić dolac pa smo se navratili odmah u prvi stan Staničića. Naš vodja Čižmić doveo nas je i preporučio stanarima, a ovi su nas dragovoljno primili i rekli da tu možemo ostati odmoriti se pa i prenoći, a oni će se podijeliti u druge susjedne stanove.

Stanari su bili sama mladjarija. Dvije sestre djevojke i dva brata momka.

Našem Iliju nema para! Nitko se od nas ne umije tako vještački dodvoriti domaćinama. Čim smo poskidali torbe pa sjeli da se odmorimo Iliji se odriješio jezik. Fina i pristojna šala sve je vrcala iz njega kao varnice kad udaraš kamenom ocijel. Za čas je Ilija sve doznao od stanara, što rade, šta imaju, kako žive i čime nas mogu pogostiti. Ded Bog ti dao ovo, ded ono, u času smo svega imali.

Saleći i smijući se jedna je djevojka donijela iz obližnje kamenice svježe vode, druga je skočila pa donijela mlijeka, jedan momak otrčao pa donio sira i nakupio jaja po okolnim stanovima, a drugi je ložio vatru i metnuo krumpir da se vari.

Zedju smo zagasili varenikom i studenom vodom, a kad smo se odmorili objedovali smo sa slašću opet bikovski: jaja, sira, luka, krumpira i kruha. Dobili smo čak i crnu kavu!

Poslije objeda smo razgledali stanove, dolac i škape da napred izračunamo, šta ćemo sutra slikati, jer je sad sunce nezgodno sijalo.

Stanovi su niski i tjesni, većinom naslonjeni na brijeđ. Suvozid od velikoga kamenja, od kojih je po neki na uglu stana otesan. Krov je od dasaka koje su čak sa Velebita donešene parobrodom, pa su ih od mora ovamo donijeli. U stanu ima dvije, najviše tri postelje, svaka široka da dvoje mogu na njoj ležati. U sredini jeognjište, oko koga se svih u večer okupe, griju i pričaju.

Večerali smo rano isto ono što smo i objedovali, a kad smo popili crnu kavu razgovarali smo, pošto su i neki susjedi došli na posjedak.

Unisono se tuže svi na sirotinju! Vidi im se nevolja na licu! Pa opet znadu da budu veseli, da se šale i smiju.

Na planini nema dosta dolara da se može što posijati. Ovdje ima malo paše, ali ima dosta brsta, jer blago rado jede bukovo lišće.

Tužili su se da ima mnogo vukova i da napadaju na blago. Jednomete stanaru su ovo ljeti vuci zaklali već osmu ovcu, a možda će još koju do jeseni. Puške nitko nema.

Našu domaćicu, stariju sestru, napala su prije nekoliko dana dva vuka baš kad je čuvajući ovce sjedila na jednoj stijeni. Priča sirotica kakav je strah pretrpjela. Vuci su dolje kesili zube i škljocali zubima, a ona se odozgo nabacivala na njih kamenom, i iz svega grla zvala čobane u pomoć. Kad su se ljudi počeli sa sviju strana odazivati i podvikivati ostaviše je vuci i odoše.

Medvjeda ovdje nema, a ni divokozu.

Rekoše da nema nigdje ni klekovine (*Pinus montana*).

Dobro smo spavalni na mekom sijenu, a imali smo bilice pod sobom i na sebi.

Slijedeće jutro dne 7. VIII. ustanemo rano prije sunca, koje se radjalo lijevo od najvišeg vrha na sjevero-istoku!

Kad je sunce dobro odskočilo i obasjalo dolac, slikali smo škape, stanove, dolac i jednu duboku kamenicu, u kojoj cijelo ljeti ima vode u izobilju, jer je zimi zaravni snijeg. To je upravo bezdanica zatrpana stijenama, krupnim pa sitnim kamenom i zemljom i onda cementirana da drži vodu.

Sad smo se trebali odlučiti hoćemo li poći na najviši vrh, do Sv. Jure. Ja sam navalio da idemo, jer mi je bilo stidno da dodjemo tako blizu pak da ostavimo.

Vodja Čizmić veli, da treba jedan dan tamo i natrag. Čobani govore, da tamo nema ni puta ni staze, a ima mnogo vukova, pa ako nemamo puške da ne idemo. Svi rekoše da upravo i ne vrijedi ići na najviši vrh jer ne ćemo ništa novo naći ni vidjeti, samo ćemo se namučiti.

Pitam Milenka hoće li, ne će! Pitam Iliju ne će ni on. Al ja bih išao! Onda se moj brat Ilija isprsti kao kotarski poglavac pa meni zabranjuje ići, jer veli ima punomoć od moje žene, da me ne pušta tamo, gdje mogu izgubiti glavu!

Nikad se nisam tako nezadovoljan vraćao sa planine. Da prekinem i ostavim nezavršeno putovanje!

Pošto smo popili bijelu kavu, platimo sve što smo bili dužni za čast i poslugu, uprtno torbe pa hajde kući. Stanari su nas daleko ispratili i oprostili se od nas kao od starih prijatelja.

Kad smo došli u prvu plitku vrtaču opazim lijevo od staze biljku, koju ja nisam vidio još nikad dosele! Niti na Velebitu, niti na Dinari, niti na Prenju, Ćvrnici, a niti na Čabulji!

Čizmić reče da se zove »badaika« i da nikad ne cvjeta. Ovdje smo našli jedan 5 m dug i 4 m širok jastuk ili bus. Biljka je užasno bodljikava, mnogo jače nego Juniperus nana, niska je 15—20 cm, ima mnogo suhih bodalja, a po listu je Papilionacea. Možda cvjeta vrlo rano u proljeće!

Ja sam htio da idemo do pod Stropac na ivici planine pa odanle da se spustimo dolje u Velo brdo, ali Čizmić veli, da taj put ne valja, jer ima po njemu vrlo

mnogo sitnog kamena »žala«. Bolje nam je da se spustimo odmah prvom stazom na Skale pa dolje u Žlibove zaselak Veloga Brda, tu je opravljen put.

Za malo dodjemo na jedno mjesto gdje su u dolcu lijevo bila tri stana, a mi na desno okrenemo i uspnemo se na ivicu planine.

Izidjemo na neka vrata, izmedju stijena lijevo i desno. Kroz vrata se vrlo lijepo vidila pod nama dolje Makarska i cijela okolina, pa smo to fotografirali.

Cizmić nam je govorio, da pazimo jer to nisu vrata kuda vodi put, to je samo prozor ispod kojega je sasvim okomit zid, i provalija u koju možemo pasti ako ne pazimo.

Put je vodio desno po laganom nagibu kroz rijetku borovinu. Drveće je staro 50—60 godina i očevidno nije niklo samo od sebe, nego iz razbacanog sjemena.

U dugačkim zavojima išli smo jedno 200 m niz brdo, sve kroz borove, uzanim putem. Onda zavijemo na lijevo pa izidjemo na neko sedlo. Lijevo je od sedla planinski masiv, a desno neki vrh, predbrijeg ili predbrdo sve okičeno borovima.

Iza sedla je duboka užasna provalija, a sa druge strane provalije okomit zid, baš ispod onog prozora kroz koji smo slikali Makarsku.

Na sedlu smo se odmarali i slikali neke žene što su travu nosile sa planine.

Od sedla okreće put desno i u nebrojenim kratkim zavijucima ide po strani predbrda sve iznad provalije. Ima mjesta gdje je put ili bolje reći staza samo $\frac{1}{2}$ m široka. Strana predbrda kojom je staza dolje vodila užasno je strma, ja mislim bar 60° i više.

Spuštajući se dolje, svaki čas smo zastajkivali i divili se veličanstvu prirode. Na takvom mjestu čovjek najbolje pozna svoje ništavilo. Jedan kamečak da se gore odkine pa udari u putnike ili da čovjek posrne prema provaliji pa da padne raspašao bi se u komadiće. Ovo su bile prave Skale! preko njih se mora oprezno ići uvijek nagnut prema brdu.

Kad smo se spustili sasvim niz Skale, našli smo u dnu okomitoga zida pod onim prozorom na ivici valjda 600 m niže prostranu suvu pećinu u kojoj se čobani sklanjavaju od vjetra i kiše. Tu je valjda u diluvijalnoj dobi bio izvor kad je u nadgorju bio led i snijeg. Inače neznam kako bi ta pećina mogla postati.

Odatle ide put po dnu klanca između visokih strmih strana. Po putu je sam sitan kamen nezaobljen ili poluzaobljen, mjestimice pedalj debeo. Kad stane čovjek petom u žalo puza se i plazi pod nogom kamen kad god i $\frac{1}{2}$ metra niz brdo, pa čovjek ode brže niz brdo nego što treba. Sve smo gume iskidali i svu kožu na cipelama izderali o žalo! Strmina je oko 45° .

Kad smo se oprostili žala izađemo na jednu terasu u visini 500 m nad morem, gdje smo se odmarali u hladovini dvaju prastarih odrpanih crnih borova, pored izvora, u kome nije bilo baš ni kapi vode!

Od borova spustisemo se na nižu terasu koja je sva od cementiranog urušenog kamena. Odatle okrenemo lijevo niz brdo opet po žalu i spustisemo se dole u selo, ostavivši desno 50 m visok zid od cementiranog sitnog kamena.

U Žlibovima smo iskali vina, ali nismo dobili ni vode. Kao da su nas se bojali.

Kapela Sv. Mihovila je vrlo lijepa, među drvećem, nu tako leži, da se ne može slikati. Zapisa ima samo na grobu Vladimira Stanića 1873. i Andrije Goščaka 1901.

Odavde smo išli vodoravno stranom brda kroz vinograde i masline posađene u zemlji punoj sitnoga kamena.

U Velenom Brdu na crkvi ima zapis, da su je podigli seljaci 1748. — Tu smo u blizini slikali grupu kuća Nemčića, iza kojih se vidi strmi zid Biokova, sa cijelom plastikom, jer je sunce koso na njega sjalo.

U gostionici blizu crkve dugo smo se odmarali i pili vina i vode, a kasno u večer u sam mrak bili smo u Makarskoj.

Poslje smo se odmarali 8. i 9. kolovoza i pretresali herbarium, šetali se po najbližoj okolici i kupali se.

Dne 10. VIII. izljubismo se i oprostismo! Ilija ode na Split, Knin, Gospic u Švicu, a nas dvoje na Metković, Mostar, Sarajevo kući.

Biokovo još nije proučeno. Treba da dođu još mnogi stručnjaci ovamo. Za geologe mora biti vanredno zanimljiv problem postanka planine, jer numulitskog vapnenca ima u Zagorju i na podnožju kraj mora. Botaničar mora tražiti mnoge stare časopise da vidi što je ko sve našao na Biokovu.

Ja sam se zanimal za mjesto kakvo ispod okomitog planinskog zida, gdje bi se mogao sagraditi zimski sanatorium za prsobolne, pa sam raspitivao ima li pod planinom kakvo mjesto, gdje bura »prebacuje« tako da se ne osjeti vjetar. Svi rekoše da nema!

Planina Biokovo je zaosta pravi kontrast od Velebita.

Na Biokovu su slojevi vapnenca nagnuti od mora prema kopnu oko 30°, a na Velebitu od kopna prema moru.

Kod Biokova golem prelom planinskih slojeva na primorskoj strani čini strmi zid oko 1000 m visok. Na Velebitu je taj prelom sa kopnene ličke strane, ali je maskiran ruševinama i šumom i nigdje nije viši od 500 m, ni tamo gdje je Višočica, Badanj, Vaganski Vrh, Segestin, Malovan i Sv. Brdo.

Strmi zid na prelomu Biokovske antiklinale je daleko grandijozniji, impozantniji, i veličanstveniji, jer je dva put viši i jer se duž cijele planine proteže, dok je na Velebitu isprekidan dubokim sedlima.

Kad gledamo sa mora Biokovo je mnogo ljepše nego Velebit! Dok se na Velebitu vidi samo goliš, samo suro stijenje i sinji kamen, a brda ponisko zaobljena dosta jednolika; dotle je primorsko bujno zelenilo ispod Biokova upravo napadno.

Razlog je tomu blaža klima, pa zato raste ovdje cipresa čak u visini od 300 metara kao kod crkve u Kotišini i Bastu; zatim šipak, mirta, strkanj, konopljika i aloje.

Iznad primorja je strmi zid vrlo raznolik sa krasnim detaljima izdubljenim od erozije. Plastika grbina, vodojaža i točila na zidu Biokova osobito je lijepa kad sunce koso pada oko 10 h prije i 4 h poslije podne. A u proljeće i u jeseni kad je zrak providniji na lijepom sunčanom danu ta plastika mora biti još ljepša.

Turistika na Biokovu sa primorske strane je nesrvnjivo grandijoznija i impozantnija. Na Velebitu vode putevi po položitoj strani i izlaze u nadgorje kroz duboko usječena sedla. Osim Paklenice, Bojinca i Tulovih Greda nema nigdje tako strašnih vratolomija, gdje uzana putanja u nebrojenim zavojima vode uzbrdo preko strme strane sve iznad provalja i kroz strašne klance užljebljene duboko u masiv planinski.

Ali je opet na Velebitu nadgorje mnogo, mnogo ljepše i nerazmjerno različnije. Na golom Biokovu su plitki dolci i niski zaobljeni vrhovi sa 100—200m visinske razlike, svuda nepregledna monotonija!

U Velebitskom nadgorju su dolci i dulibe, duplja i dabri mnogo dublji, a vrhovi i brdine mnogo više i raznoličnije. Lubenovca, Stirovače, Plančice, Struge, Mliništa, Jadovna, Šarića duplja, Badanj dolca, Rujna, Dubokih jasala, Jabukovca i t. d. nema na Biokovu ni blizu; pa ni Kozjaka, Bačić kuka, Kize, Badnja, Malovana i t. d.

A nedogledne jelove i bukove prašume kroz koje po Velebitu danima možeš prolaziti, uzalud ćeš tražiti na Biokovu.

Promjene radi preporučujem braći hrvatskim planinarima, da dodju bar jedared i na Biokovo, da vide i ove veličanstvene strmoglavlje i vratolomije kakovih sam ja vidoio samo na Čabulji, Čvrsnici i Prenju i na Triglavu kranjskom.

• Treba doći u Makarsku, pa se tu udobno namjestiti i odmoriti.

Za putovanje dosta je jedan dan uz brdo, jedan dan na vrh Sv. Jure, a treći dan drugim putem niz brdo, onda ćete znati šta je i kakovo je Biokovo!

Ko se zadovolji da dva puta dnevno jede jaja, mlijeko, sir, luk, krumpir i kruh ne mora sobom ništa ponijeti za jelo, to će svuda naći.

Ko neće da plaća vodiča može poći uz brdo sa čovjekom, koji za kavanu led donosi sa planine!

Muka je samo velika ići po suncu uz brdo po žalu, no to traje svega 3—4 ure; a poslije tko je mlad i zdrav može cijeli put i uz brdo i niz brdo proći pjevajući: Lijepa naša domovino!

Osnutak hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu.

Dr. F. Bučar.

Zagreb.

Kod nas u Hrvatskoj bilo je ljubitelja alpinizma već odavna, nu nije bilo u tu svrhu sistematskog udruženja. Prvu pobudu zato dao je sveučilišni profesor matematike iz Graza dr. Johann Frischauf, koji je god. 1874. došao kao predstavnik sveučilišta u Grazu na otvorenje hrvatskog sveučilišta u Zagrebu. Prof. Frischauf bio je već tada poznati turista, te je tada već izdao drugo izdanje svog vodiča po našim krajevima.¹

Kao pravi turista nije prof. Frischauf mogao odoljeti svojoj želji, te je sa mlađim i poletnjim prof. dr. Gjurom Pilarom nakon obavljenih svečanosti otvorenja zagrebačkog sveučilišta, posjetio i naše Sljeme, koje mu se je, ako je i bilo vrlo primitivno uredeno, vanredno svidelo. Iza toga je prof. Frischauf krenuo na put u hrvatsku Krajinu u naše planine i na Plitvička jezera, te je taj put opisao u »Jahrbuch des oester. Touristenclubs« g. 1874. koji je putopis otštampan i u posebnoj knjizi.²

Ista je brošura preštampana i u Agramer Zeitungu g. 1875 br. 102—107. Tamo se spominje i pismo prof. Frischaufa jednom znancu u Hrvatskoj, po svoj prilici prof. Pilaru, u kojem se veli: »Ako ću se ovom svojom radnjom moći iskazati zahvalnim Vašoj zemlji, onda je cilj tog mog spisa postignut. Kod nas se je sve vrlo poveselilo, da imade Hrvatska tako lijepih predjela i dobrih ljudi.« U toj napomeni uredništva ujedno se spominje, da prof. Frischauf projektira na Duševne izlete na Rijeku i sa Rijeke dalje preko Kapete u Ogulin. Dobro bi bilo da se tko od članova tada već osnovanog H. P. D. tom izletu priključi, što se ali nije dogodilo.

Spomenuta brošurica razdijeljena je o ova poglavljia: Plitvička jezera, Plješivica, Lička i Velebit, a na koncu brošure veli Frischauf u svojim Schlussbemerkungen: Okovi, koji su prije vezali vrlo nadareni hrvatski narod u duševnom saobraćaju s ostalim kulturnim svijetom, pali su. Osnutkom zagrebačkog sveučilišta stupio je hrvatski narod u duševni saobraćaj s ostalim narodima. Netom utemeljeno H. P. D. nastavit će i u tom pravcu na polju osvješćivanja naroda. Ime njegovog predsjednika Ljudevita pl. Farkaša-Vukotinovića dovoljnim je jamstvom, da će ovaj najmlađi alpinski klub mnogo doprinijeti poznavanju zemljopisa Hrvatske.

Prof. Frischauf je upotrijebio ovu zgodu za svog boravka u Zagrebu, da je potakao neke tada poznate turiste, da su počeli raditi oko osnutka hrvatskog plani-

¹ J. Frischaufs Gebirgsführer durch Steyermark, Karntern, Krain und angrenzende Theile von Oesterreich, Salzburg, Tirol. II. gänzlich umgearbeitete und durch Istrien, Kroatien, Dalmatien, Montenegro vermehrte Auflage. Graz, 1874.

² Prof. dr. Johann Frischauf: Bergtouren im kroatischen Grenzlande. Wien, 1875. 8. str. 10.

narskog društva. Već dne 15. listopada g. 1874. održan je prvi dogovor za osnutak H. P. D. u Zagrebu, kod kojeg su prisustvovala ova gospoda: Bude Budisavljević, poslije veliki župan, sveuč. prof. Špiro Brusina, trgovac Gjuro Crnadak, gimnaz. prof. Josip Janda, dr. Uroš Ćućković, kasniji septemvir, sveuč. prof. dr. Petar Matković, protomedicus dr. Josip Schlosser-Klekovski, direktor realke Josip Torbar, Ljudevit Farkaš-Vukotinović, poslije veliki župan, i prof. realke Pavao Zulić, danas već svi pokojnici.

Sastav prihvatljiva pravila bio je povjeren trojici prisutnih: Pilaru, Torbaru i Vukotinoviću, koji su doskora sastavili pravila, te ih podastrli zem. vlasti na potvrdu. Odmah još prve poslovne godine upisalo se je u H. P. D. 198 članova, od kojih su još danas na životu: prof. Ivan Haffner, sveuč. prof. dr. Mijo Kišpatić, tajnik obrtnice komore Milan Krešić, ravnatelj banke Vladimir Krešić, građevni nadzavjetnik Milan Lenuci, prof. Vjekoslav Novotni, zlatar Franjo Pećak i gospoda, tad jedina i prva članica Josipa Urbaničića.

Dne 24. veljače 1875. čitamo već prvu noticu u Obzoru pod naslovom: »Gorsko društvo«, da su Ljudevit Vukotinović, Josip Torbar i dr. Gjuro Pilar nau-mili utemeljiti »Društvo za penjanje na Gore«, kao što imade takovo društvo i u susjednoj Austriji i Štajerskoj. Ujedno se javlja, da su već pravila podnesena vlasti na odobrenje. Dne 3. travnja g. 1875 izrašao je u Obzoru »Poziv« od Vukotinovića kojim se pozivaju svi ljubitelji planinarstva u pristup u H. P. D., kojemu je vlasta već pravila potvrdila. »Tko želi s gorjani u kolo«, neka se prijavi Gj. Pilaru u Narodnom muzeju u staroj Kazališnoj ulici, sada Demetrovoj ulici u I. katu. Ujedno su u br. 80. i 81. Obzora od iste godine bila priopćena prva pravila H. P. D. Prva glavna skupština obdržavala se je dne 29. travnja iste godine, a prvim predsjednikom je bio izabran Ivan Krstitelj Schlosser-Klekovski, a podpredsjednikom Josip Torbar.

Dne 25. svibnja čitamo opet zanimljivu noticu u Obzoru, da je prof. Frischau opet stigao u Hrvatsku. Nakon svog lanjskog jesenskog puta po hrvatskoj Krajini i Dalmaciji, o kojem putovanju je napisao već prije spomenutu posebnu brošuru, upotrijebio je g. Frischau Duhovske praznike, da pohodi ponovno naše gore i to Bijelolasicu. Na put je krenuo preko Rijeke, Skrada i Begova Razdolja, a povratio se je preko Jasenka u Ogulin. Tom prilikom se je izrazio o H. P. D. »da se zanj vrlo zanimaju inozemna planinarska društva, te da je postanak našeg društva pobudilo veliko veselje u Austriji i Štajerskoj.« Prof. Pilar napisao je u Obzoru od 19. svibnja 1875 vrlo zanimljiv članak o historijatu H. P. D. te opis prvog izleta H. P. D. u Samobor, koji članak mi ovdje u cijelosti priopćujemo.

Prva lazinja hrvatskog planinarskog društva.

Mnogome je još ostalo u uspomeni, kako je prošloga ljeta znatan broj ljudi sa Strossmayerovog šetališta gledao kroz mrak prema Kleku, da ugleda tamo poput male zvijezdice titrajući luč od planinca Štajera podpretanu. To bje prva iskra našem Planinskom društvu, a nju je prvi raspirivao naš neutrudivi B. Budisavljević. Tim pak da su se gg. Lj. Vukotinović, Torbar i ina ugledni rodoljubi prirode tom pokretu na čelo stavili, dobilo je društvo stalnu podlogu i do mala sabra do 200 članova, većinom Zagrebčana, dovoljan broj, da društvo stupi u život. Kako je poznato, društvo se je konstituiralo 29. travnja o. g. izabравši predsjednikom stariju Šlosera, dočim je predsjednik privremenog odbora g. Vukotinović izjavio, da želi izvan te časti za napredak društva raditi. Prva lazinja društva bje opredijeljena na 17. svibnja na Duhovski ponedeljak, a predmet lazne bio je Oštrec i Plešivica, dva brijege rastavljena lijepom dolinicom, u kojoj leže Rude blizu Samobora. Isprva se je bilo prijavilo 25 članova za tu laznu, no malopomalo se je broj učesnika smanjio uslijed raznih zapreka, tako, da se napokon od onih, koji su stalno obećali samo 12 njih na kolodvoru nađe. Ti učesnici jesu: Predsjednik dr.

Schlosser, podpredsjednik Torbar, gg. Crnadak, Danosić, Dizdar, dr. Kolaric, dr. Kišpatić, dr. Pilar, dr. Plivarić, dr. Plohn, Sabarić i Šarić.¹ Da nije bilo više učesnika ima se pripisati okolnosti, što su mnogi u Postojnu, a mnogi u Sisak na svetkovine pošli.² Večernjim vlakom krenu družba željeznicom do Podsusjeda, gdje ih dočeka srdačnim pozdravom ljekarnik Švarc, povjerenik društva za Samobor. Na desnoj obali Save bijahu u pripravi troja kola, te veselo, pače pjevajući, prispješe planinci u Samobor. Samobor je ugledno mjesto, nu slabo uređeno za doček znatnijeg broja gostiju, od kojih pet ili šest u jedinoj se gostionici mogu smjestiti. Nu gdje nestaje udobnosti velikog grada, tamo cvate staro hrvatsko gostoljublje, te tako ne bje članovima nепрлике. Što ne nađe mesta u gostioni, to nađe krova kod g. Švarca, Viznera, Eglera i Bahovca. Za sutradan 17. bi uređen poranak oko 5 sati. Čekajući međutim na kola i na kavu, bje i 6 sati, kad družba krenu, pravi dokaz da pravi turiste niti o jednom niti o drugom ovisiti ne smije. Oko 7 sati bješe društvo u Rudah, a oko 8 i pol na Oštrcu, 2298 stopa nad morem. Premda je to napram alpinskom velegorju neznačajna visina, to se ipak ovaj brije, kako mu i ime kaže, odlikuje svojom strminom, oštrinom, te spada među teže pristupne briegove naše domovine. Jedva se popneš na koji šilj, kad eto pred tobom opt sedlo, u koje se kao u neku dolinu spuštaš moraš, da se opet strmo na drugi šilj penješ. To je greben, koji vodi do Oštrca. Sav interes ovoga puta usredotočavao se na divoti pogleda na Uskoke, na kranjske i štajerske gore, na gornju Posavinu i Sljeme, koje se kao gorostas ovdje prikazivaše. Dolina bješe doduše nešto zamaglena, ali to samo kao koprena provirivaše čar prizora. Slika bješe toli dražesna da je i ne kušamo opisati, to će i onako svatko zaželiti, da se sam tih slasti u naruvi naužije. Počinak od jednog sata i mali zajutrak oporavi društvo, te se ono krenu nizbrdice strmo kroz prodor do vrela, gdje se odmor uz najsvježu vodu ponovi. Nastaviv ovaj put Plješivičkom cestom, krenu društvo na sam vrh Plješivice 2470 stopa (po aneroidu 2420 stopa) visoku, kamo iza pospiešenog penjanja oko 2 s. popodne prispje. Izgled sa Plješivice manje je u ovih okolnosti pružao nego obično, jer je magla oko podne sve to jačom postajala i kiša prijetila, što je društvo sililo na pospiešno silaženje najkraćim i dosta strmim putem do sv. Leonarda, gdje se je kod puna zdenca izvrsne, a nekoč čudotvorne vode u parokijanskem vrtu odmorilo. Povratak u Samobor pješke bješe ugodan i lastan, a dobra večera u čitaonici priređena završi zaista ugodan, prem trudan san. Kod stola bilo se je napijalo starini predsjedniku, koji mladahnom ustrajnošću za nijednim zaostao nije. Napilo se jošte samoborskim gorjanom, začetnikom i gojiteljem planinskog društva gg. Budisavljeviću, Vukotinoviću i Torbaru. Pilo se u procvat Planinskog društva, pozvanoga, da mu djelatnost na uhar zemlji bude, i t. d. Pjevalo se i veselilo do devete ure, našto se društvo iza srčana oprosta od prisutnih Samoboraca razide, većinom na počitak. Sutradan povratak jutarnjim vlakom.

Drugi svoj izlet priredilo je H. P. D. dne 3. lipnja na Sljeme. Dopisnik -r-(Torbar) tog izleta u Obzoru jadikuje u svom fejtonu: »Izlet planinskog društva. Kuća na zagrebskom Sljemenu, da se je dan prije izleta glasalo, da će gora zagrebačka odjekivati množinom planinara, a ovo je spala vojska na devet momaka. To su bili: Crnadak, Danošić, Dizdar, Janda, Kotur, dr. Pilar, dr. Pliverić, dr. Plohn i Torbar. Pisac se tuži da naši ljudi još ne shvaćaju cilj Planinskog društva, te misle, da se mora svaki član verati i penjati po planinama. Što imade gora u trojednici, a i daleko preko njezinih međa, nema onako divna perivoja, što se čovječjem oku s vrhunca zagrebačke gore stvara. Prije nekoliko godina sagrađen je na Sljemenu (čini nam se nastojanjem g. Lovrenčića) prisjećena piramida, koja bar po-

¹ Od svih ovih je danas još samo dr. Kišpatić na životu.

² Na Duhove su obično zagrebačani išli na izlet u Postojansku špilju, a u Sisku se je obavljala posveta zastave tamošnjeg pjevačkog društva »Danice«, kamo je bio pošao na izlet i zagrebački Hrvatski Sokol, kojega članovi su bili većinom i članovi H. P. D.

nešto čovjeka nagradi za trud, što ga žrtvuje onom lijepom vidiku. Ovoj piramidi su već dani odbrojeni, te će se skoro sa Sljemenom oprostiti. Zato zaključiše prisutni devet planinara, da se piramida izmjeni čednom kućicom, te su odmah u tu svrhu sabrali 110 for. a sam Vaso Kotur dao je 50 for. Nadali su se, da će grad Zagreb i grof Kulmer poduzeće građom poduprijeti, a ostalo 400—500 for. sabrat će se već u Zagrebu.

Dne 13. lipnja priredilo je H. P. D. svoj drugi izlet na Sljeme, koji je bolje uspio od prvoga, jer je bio priređen u društvu sa Hrvatskim Sokolom i Kolom, te je tada sudjelovalo 70 učesnika i 3 gospode, te je Sljeme od sada počelo postajati sve više oblubljenim zagrebačkim izletištem, koliko za društva toliko za pojedince ljubitelje prirode i njihove obitelji.

Dne 20. lipnja bio je još jedan društveni izlet i to na Bjelolasicu na koji izlet je društvo potakao izlet i opis prof. Frischaufa, koji se je bio na Duhove iste godine popeo na Bjelolasicu (5581 stopa) sa svojim prijateljem iz Rijeke Martincem, a povratio se preko Ogulina i Zagreba, gdje je animirao naše planinare, da i oni prirede izlet na Bjelolasicu. Kod tog izleta su sudjelovali ovi članovi H. P. D.: Predsjednik Šloser-Klekovski, Torbar, dr. Pilar, trgovac Ladislav Beluš, Šloser-Klekovski mlađi, i učitelj Magdić iz Ogulina. Izlet nije uspio poradi velike kiše, koja je nekoliko dana neprestano ljevala, te su naši planinari došli samo do Jasenka, odakle su se morali natrag vratiti preko Ogulina u Zagreb.

Tako je eto na vrlo lijep i častan način počelo djelovati naše H. P. D. u Zagrebu.

Na Petrov u vrhu.

Fran Jurković.

Našice.

Dana 4. siječnja 1923. osnovasmo u Našicama podružnicu hrvatskoga planinarskoga društva pod imenom »Bedemgrad«. Iako se Našice nalaze u srcu ravne Slavonije, nije mjesto smješteno u ravnici, nego na brežuljku, kojega sa jugozapadne strane čuva šumovita Krndija.

Našice, po historiji znamenito mjesto, već kao domena grofova Pejačevića, ističe se nekim osebinama nad ostalim ovećim mjestima time, što ima električnu rasvjetu, vodovod i asfaltne pločnike, velik broj obrtnika i trgovaca — dosta znatnu trgovinu, osim toga ima raznih društava, kao Hrvatsku čitaonicu, vatrogasno društvo, hrvatski Sokol, pjevačko društvo »Lisinski«, sportsko »Krndija« i još neka druga društva. Sudbonosno je po sva ta društva, što ona ne mogu razvijati svoju pravu djelatnost, i to s razloga, što se ne deljom obdržavaju sedmični sajmovi, koji sve privredne krugove sputaju u svoje okupe i ne puste ih na slobodu, na zrak, u polje, u planinu. Ti nedeljni vašari glavna su zapriječka, da i naše čedance »Bedemgrad« boluje od vašarske malarije.

Kada smo osnovali podružnicu hrv. paninarskog društva, prvo je pitanje bilo, kada će biti prvi izlet. Izletu se svi veseli; ali kada ustanovismo dan za prvi izlet, eto cio niz neprilik, ovaj i onaj ne može da ide, a sve radi — sajma. Tako se rasplinuše naumljeni izleti na Bedemgrad i u Paličevce.

Da se napokon maknemo sa mrtve točke i da pružimo članovima i općinstvu dokaz našega rada, zaključimo, da se 10. lipnja upriči izlet na Petrov vrh, koji gospodari nad Feričancima visinom od 697 m. Da taj izlet bude još zanimljiviji, i vezan jačim uspomenama, pozvasmo na zajednički sastanak na Petrov vrh bratsko društvo »Krndiju« iz Orahovice. Najveća briga svakoga učesnika bila je, kakovo će biti vrijeme toga dana. »Samo da bi bilo lijepo«, bile su pobožne željice nekih srdaca.

Napokon je i osvanuo žudjeni dan. Obzorje je bilo ovdje ondje prekriveno-zastorom olovnatim sivih oblaka, a tu i tamno provirivale su kao iz zaklona sunčane

zrake; po svem se je dalo zaključivati, da ne će biti kiše. Sastasmo se nas desetorica na željezničkoj stanici, otkuda ćemo vlakom u Feričance. Obećaše još neki da će ići, ali ne dodjoše. Neke sestre planinarke ponesoše upravo zamjerno nakrcane nahrpnike. Pomiclom: Ta nabrekla utroba krije u sebi svašta, a po svoj prilici biti će nešto i za mene, pa to ne će biti na odmet. Jedva prođosmo dvije stанице, već su neki drugovi i družice pretraživali po nahrpnicima, da udobrovolje bilo čime nezasitni želudac. Uz to još koji gutljaj šljivovice (tā Šlavonci smo!) pa se je razvezao jezik, rastjerao jutarnju pospanost s kiselim licem i obodrio duh na šalu, dojšetu, smijeh. U takovu raspoloženju stigosmo u 9 h 40 časova u Feričance, lijepo slavonsko selo, okruženo vinorodnim brežuljcima, iznad kojih se smjelo u vis diže ponositi Petrov vrh. Bojeći se poznatoga pratioca na putu »Žede« opskrbismo se ovdje dobrom domaćom kapljicom. Prolazeći kroz selo gledahu nas sa začuđenjem Feričančani smatrajući nas za »cirkusante« i »komedijske«. Izjavši iz sela pravcem prema Gazijama započe naše uspinjanje. U taj čas našali se Jupiter pluvius poslavši nam sa svojih beskrajnih visina mali blagoslov za sretan put. Tu kratkotrajnu kišicu primisimo bez otpora nastavljući dalje svoj put. Prašine nije bilo, jer je kiša pala dan prije. Sunce je bilo zastrto lakinim zastorom i tako idasmo hladovinom. Ljepšega dana nije nam bilo za željeti.

Iz Feričanaca vodi poljski put dosta strmo u gorsko seoce Gazije. Činilo se, kao da se svaki želi iskazati, da je brzonog poput Ahila, pa se je išlo i nešto prebrzo; naročito je drug R. odmicao, kao da pravi »korake od sedam milja«. Nisam htio sudjelovati u toj utakmici imajući na umu onu staru, koja veli: »Tko polagano ide dalje dode«. Nije puno vremena prošlo, pa su se pokazale posljedice toga brzanja, jer su nekoj izletnici počeli tražiti šta pove po grmlju, da si olakšaju daljnji put. Išlo se tako uz brdo, pa kako se je pomalo osjećala teškoća puta, padali su svaki čas pogledi na naš cilj, na Petrov vrh, koji se pred nama kočio u velikoj udaljenosti, a još većoj visini pričinjavajući nam se kao da je srasao s obzorjem. Odmičući pomalo raštrkani, jer neki su išli kolnim putem, drugi stazom, a neki su išli ledinom obilazeći grmove, skačući preko humaka i jaraka, dok napokon stigosmo u Gaziju.

To je tiho i mirno gorsko selo, koje nepoznaje nikakove gradske buke; selo kojemu kada udare jesenske kiše, kaže Gospod Bog »laku noć«, jer od silnoga blata nemože se nikamo. Kućice većinom drvene raštrkane su po obroncima brežuljaka, ispod kojih izviru bistrī potočići. U Gazijama udarismo prvi odmor. Kako je bio blagdan, poveselih se, da će posjetiti prijatelja. o. A., koji ovdje vrši duhovnu pastvu. Veseljak, poštenjak i dobrična a osobiti ljubitelj pjesme. Jedva stigosmo u Gaziju i cdložismo nahrpnike pokraj crkve, podjosmo razgledati skromnu seosku crkvicu, jer drugo šta važna za vidjeti tamo nema. Nu nije nas samo znatiželja privlačila u crkvu, da ju vidimo, kakva je, nego je tu po srijedi i praznovjerie. Po narodnom pričanju drži se, da se svakomu, koji — došavši prvi put u crkvu i nešto zaželi, da mu se to obično i ispuni. Izašavši sjedosmo pred crkvicu razdje livši se u male grupice i počesmo doručkovati. Da dokažemo, da smo »Šlavonci«, zemljaci Relkovića, počesmo i ako umjereni, u čvrstom uvjerenju protiv svih planinarskih propisa, — rakijom, da se »okrije pimo«, a onda, što je tko htio i imao. Drug Tunja, koji je prošlu noć sproveodobrim dijelom u veselom društvu, osjećao se s nama nevoljko. Ali svježi gorski zrak, svježa voda i osvježeni želudac — izlijječiše ga do mala posvema. Dok je tako svaki svoj stroj snabdjevao potrebnom parom, stiže nam naš pouzdani vodić Mihajlo. Ponudismo ga jelom i pilom, ali on stočkim mirom odbi oboje istaknuvši pritom, da on uopće ne piye nikakova pića. Kad smo se tako nahranili i odmorili, krenusmo naprijed i za nekoliko časaka ostavismo Gazije verući se čas uz brije, a čas niz brije stigosmo doskora u planinu. Putem su nas svojim milopojem pozdravljale grlice, prepelice, ševe i drozdovi, a k njima se katkada pridružio iz dola i jarka slavujev milopoj. — U planini su se izmjenjivale bukve i hrastovi sa grabrom, brezom, trepetljikom i jasenom. U

šumi je vladala gusta hladovina, a tek katkada su nas zalili žarki sunčani traci. Od krasote prirode grudi su nam se nadimale, a srce snažno udaralo pomlađujući se svježim, ozonom čistog gorskog zraka. U daljini čuo se sentimentalni glas kukavice, a u neposrednoj blizini razlijegao se srebreni ton zebe, zelenčice, a katkada i češljugarke. Vodič Mihajlo pripovijedanjem svojim o svem i svačem ugodno je prikraćivao vrijeme i put. Pošten je to i vrijedan poljodjelac, ozbiljan i solidan (pa i ne puši), zauzet za svoj dom i rod. Napokon se nadosmo u dubokoj planini, u postojbini lisica i lasica, kuna i jazavaca, zecova i srna, u predjelu gdje vlada svečana tišina sa debelom hladovinom. Ovo divno veličanstvo prirode davalо je oduška kod nekih drugova i družica u pjesmama, koje su zaredale jedna za drugom. No svi ti porivi srca umukoše doskora, jer se je Mihajlo odmijerenim lakin korakom žurio naprvo tako, da su se mnogi divili njegovo vještini u pješačenju. Tim je nastao između pojedinih planinara i Mihajla dosta velik razmak. Ako i ne baš lako, nastojaо sam iz petnih žila da s Mihajlom uzdržim, što mi je teškom mukom pošlo za rukom tim više, što sam među drugovima na žalost obnašao čast Nestora društva. Drug R. kao obično svojim dugim koracima izdržao je s nama dvojicom već kao pasionirani turista sa svom lakoćom, ali ostali, i ako su nastojali svom silom da izdrže s nama, zaostaše prilično. Makar nas taj put stajao bog zna kakovih neugodnih posljedica, svaki je od nas prema riječima neumrloga pjesnika, koji veli:

»Vidi mu se, mrijet mu se neće,

I jest nešto, što ga napred kreće«

živo nastojaо, da čim prije dohvati cilj našega izleta t. j. Petrov vrh., Uspinjući se tako gorom i dolom dođosmo najednom u prokrčeni dio šume, gdje je bila sječa i tu ugledasmo silesiju jagoda. Boja, miris i okus jagoda zaokupiše nas tako, da smo se svi osim Mihajla bacili na nje kao hruštevi na lišće. Bio je to jedan od najugodnijih časova našeg izleta, koji nam je pružao ne samo obični odmor nego takodjer tjelesni i duševni užitak. Činilo nam se, da uživajući jagode dobivamo od njih neku novu snagu za naš daljni put. Odmorivši se i očistivši sav onaj plateau od jagoda krenusmo većim naporom dalje i domalo stigosmo na čistinu, na raskršće, gdje su se križali putevi, a to mjesto zovu »Razbijeno kolo«. Upitam Mihajla, zašto se ovo mjesto tako zove, a on prihvati: Sastajali se ovdje negda za turskih vremena momci i djevojke iz Gazijsa, Motičine i Orahovice pa su plesali kolo. Često su se i svatovi, koji su, išli iz Manastira, zaustavili ovdje, da zaigraju kolo, pa su neki zvali to mjesto i kolarište. Desilo se jednom zgodom, da su se kumovi i rođaci vraćali iz samostana sa krštenja. Po običaju zaustave se ovdje i uhvate se svi u kolo. Plešući uz pjesmu iznenada udari grom u gajdaša, koji pade mrtav. Kolo se razbije a mjesto, koje su prije zvali »Kolarište« prozva se »Razbijeno kolo«.

Citavim putem najviše nas je zabavljala pomisao, da li se je odazvalo našem pozivu bratsko društvo »Krndija« iz Orahovice. Računali smo obzirom na njihov pismeni odgovor, da će zacijelo doći, pa su se tim povodom pravile u našem društvu kojekake osnove i programi za sastanak, zabavu i daljnji boravak. Isticalo se, kako će to biti divno, ugodno i veselo i kako će onima koji s nama ne podoše na izlet biti žao, što su propustili ovaj užitak. — Kad smo došli tako u neposrednu blizinu glavice Petra vrha, uperismo naše pogledе u sam vrh tražeći raskolačenim očima, je li se gore tko miče. Ne opazivši ništa počesmo vikati sad jedan, sad drugi, natječući se tko je grlatiji, pa iz svega glasa a na posljeku svi zajedno: »Orahovica, Krndija, Našice, Bedemgrad« — Ali našim glasovima odgovori tek gorska jeka. Nitko se ne javlja. »Oni bimoralni biti gore, jer gore je bio urečen sastanak. Možda su zakasnili misleći, da će biti kiše, a možda nas čekaju s one strane brijege . . . ?« Ovake i slične kombinacije izmjenjivale su se iz naših usta, dok napokon nije nastalo pravo razočaranje, a nada u sastanak počela je kradomice po-malo isčezavati iz naših grudi. —

Penjući se tako u razgovoru dođosmo tik pod sam vrh, koji smo morali u paraboli obilaziti. Primičući se tako vrhuncu zađosmo u crnogoricu, u domovinu jele

i bora, čiji je aromatični miris razblaživao naše grudi. Uz ove stanovnike isticalo se je obilje papradi i to obična bujad ili stelja. Kako već nije bilo daleko do vrha, osjećalo se lako strujanje lahora. Pred nama u visini od kojih 30 m. isticala se je gola glavica Petrova vrha, koja se veoma strmo izdiže. Trebalo je još ovaj komadić puta prevaliti, da dođeš na sam vrh, na kojeg se je moglo doći sasvih strana. Sjeveroistočna strana vrha — njegovo pravo lice — je skoro gola tek tu i tamno nalazi se po koji grm johe ili jasena, dok je jugozapadna strana — gusto ošumljena. Mihajlo je okrenuo jugozapadnom položitijom stranom, a ja istočnom strmijom, koja je obrasla nekom skliskom travom, koja je uslijed toga silno oteščavala i onako jako strmi uspon. Ne ču da zaostanem, pomislim u sebi, i naperivši sve raspoložive sile krenem, te punom parom uz pomoć štapa hvatajući drugom rukom grmlje i grančice — stigoh istodobno sa Mihajlom i drugom R. na glavicu Petrova vrha veselo pozivajući zaostale sestre i braću. Oni sustali i umorni dižu jednu nogu napred, dok druga ide natrag, pa se muče, da mi ih žao bilo gledati. A da »konac djelo kras« pripeklo u taj čas sunce kao za okladu svom snagom, tim više, što je baš sada bilo 13 sati i 30 časova. Taj kratki uspon potrošio je 50% naših sila, a kod nekih naših planinarka svršio se tako tragikomično, da smo im morali pružati i štap i ruke, da se popnu na kapu Petrova vrha.

Okupivši se doskora svi na vršku Petrova vrha, viđesimo, da smo sami, da su nam se braća iz Orahovice iznevjerili. Htjedosmo, da se naslađujemo odavde vidikom na ravnu Podravinu, ali okolna šuma na samom vrhu priječila nam je taj užitak. Onako umorni bacismo se osim Mihajla na mekanu travu i legosmo na leđa udišući svježi mirisavi gorski zrak.

Petrov vrh, kojemu je apsolutna visina 679 m zarubljuje se okrugljastom plohom od 6—7 m u promjeru, ošumljenom sa svih strana bjelogoricom, koja prikrćuje planinare u najvećem užitku njihovu, da se dive veličajnosti prirode promatrajući ju sa ovih visina. Dolaskom našim na ovaj brijeg, na ovoga sina šumovite i romantične Krndije polučismo svoj cilj, svoju svrhu, te s ponosom možemo reći, da smo mi među prvim planinarima, koji smo stavili stope svoje na glavu ovome divu ravne Slavonije. Ne mogu prešutjeti, da sam na Petrovu vrhu opazio t. zv. resnice (Heidelbeeren), kojih ima mnogo u Gorskem kotaru. Građa Petrova vrha sastoji se od kremenih pješčenjaka, koji na njegovoj glavici proviruju tu i тамо a pod kojim se skrivaju sive gušterice.

Sumorna je tišina vladala nad cijelom gorskom okolinom. Kad smo se oponzirali, javio se neumoljivi glad — i brzo otvorismo utrobe našim nahrpnicima i brižno vadeći sadržinu počesmo slasno blagovati šta je tko imao, zalijevajući pri tom dobrom kapljicom iz domaćih vinograda.

Kad smo ispunili naše obvezе prema želucu, koji nas je doveo na Petrov vrh i obećao i dalje služiti, poleglo se je sve poledice na mirisavu gorsku travu te se uz zapaljenu cigaretu podalo najsladem užitku, koji se zove »dolce far niente«. Došao je napokon čas rastanka s Petrovim vrhom. Ustasmo i namjestisemo na leđa naše nahrpnike, čiji je volumen sasma oplasnuo. Oprاشtajući se s Petrovim vrhom, na kojem dobismo različitim utisaka, kliknuh mu: »Ostaj mi i nadalje čil i vedar, dika i ponos hrvatskoga planinarsvta, te primaj na zelene grudi hrvatske planinare i planinarke, pa im ulij u srca njihova žarka ljubav za rođenu grudu, da je uzljube i da se ponose njome!«

Natrag krenusmo preko Manastira Duzluk, gdje se zadržasmo neko vrijeme razgledavajući crkvu i ostale prostorije, pa prekrasnu okolicu sa brojnim hladnim vrelima (Iskrica, Hladna voda). Iz Manastira krenusmo prema gorskom selu Crkvari, a odavle u Feričance na kolodvor, i tako se povratismo u naše Našice, svi veseli, sa množinom uspomena i utisaka na taj naš prvi zajednički izlet, s nadom, da ćemo marljivo nastaviti s planinarenjem po našoj čarnoj Krndiji.

Društvene vijesti.

ZAPISNIK

II. redovite godišnje glavne skupštine Hrvatskog planinarskog društva podružnice »Sljeme« u Zagrebu održan je dne 3. travnja 1924. godine u društvenim prostorijama pod Židom br. 8, I. kat.

Dnevni red:

1. Pozdrav predsjednika.
2. Izvještaj tajnika.
3. Izvještaj blagajnika.
4. Izvještaj ekonoma.
5. Izvještaj nadzornog odbora.
6. Eventualije.

Predsjednik Ervin Köröskényi otvara u 20.55 glavnu skupštinu sa slijedećim pozdravnim govorom:

Glavna skupštino!

Poštovane družice i drugovi planinari!

Pošto sam ustanovio da je pridošao dovo-ljan broj članova, a da se prema paragrafu 6. društvenih pravila glavna skupština može održavati, to otvaram današnju glavnu skupštinu, a Vas srdačno pozdravljam u ime moje kao i cijelog odbora i zahvaljujem Vam, što ste se danas ovamo potrudili u ovako znatnom broju, što je dokazom, da ste disciplinirani i svijestni planinari svoje podružnice, da ste danas ovamo došli pred ovaj forum, gdje imademo da se zajednički posavjetujemo i poradimo za boljak i procvat HPD, napose za unapredjenje naše male, ali zdušne podružnice »Sljeme« dokazujući time svoju pravu planinarsku nesebičnu svijest, da nijeste planinari samo u planinama, gdje si osvježavate duh i jačate tijelo, raztreseći i pozabavite, da Vam je kud i kamo još plemenitija misao t. j. da ojačate i svoju podružnicu kao idealno tijelo još slabog jednogodišnjeg djeteta naše 50 godišnje majke središnjice. Naša je dužnost da ga othranimo i odgojimo onakovim, kako treba da služi na ponos i diku sviju nas, da bude dostoјno svoje kolijevke i majke, i da će služiti za uzor svim posestrimama podružnicama.

Postoji sijaset društava u svakom najmanjem mjestancu, jer ljudstvo traži i želi društvenost, a najpače planinari. Tako smo se mi udružili i učvrstili u našoj maloj podružnici znajući unaprijed da je polje planinarstva široko i da imade jošte mnogo naših jednomošljenika tim pozivom, da uz našu agilnost možemo i više prikupiti članova sve-ukupnom planinarstvu HPD, i to najviše među našom mlađeži, pa smo i mi našu društvenost najviše temeljili na istoj, kako smo najviše znali i mogli. Nismo se prevarili u našoj predpostavci,

mi smo svu silu mlađeži začlanili, a i drugih članova prikupili tako, da smo od prve do II. glavne skupštine podvostručili broj članova, a svakako time i našu maticu ojačali čemu se možemo svi radovati, da smo u bitnosti svoju zadaču izvršili! Kako i nebi, kad je naš cilj i svrha našeg udruženja najidealnija podloga za društvenost prebivati što više na svježem gorskom zraku. Sastajemo se u lijepoj prirodi, istražujemo krasote naših kao i tudiših krajeva, pripravljamo i upućujemo još neuke u planinarstvo u njegovu bit, kraj toga smo prirodni liječnici za duh i tijelo. Držimo se one poznate rečenice: »u zdravu tijelu zdrav duh«. Tim našim geslom i gibanjem po svježem gorskom zraku, uzdržajemo duh i tijelo naših članova zdrami i gipkim, da prije reda ne omlitave i ne ostare, da zbace sa sebe prigodom izleta dnevne filistar-ske i birokratske brige, da ostave iza sebe u gradu himbu i laž, pa da se posvete našoj zaštitnici prirodi, da ih ona prigrli, smiri i nauči pravu istinu, i jednakost sviju nas! Kad se vratimo tako osvježeni iz prirode sastajemo se prigodice na našim sastancima, gdje opet u kolu sa ostalim drugovima, koji sve to nisu imali prilike vidjeti i uživati, raspravljamo naše zgode i nezgode. Dobit i učinak koju na ovakov način planinarenja od nas svaki član dobije, od najveće je koristi i užitka, ali je od nas tek može primiti i shvatiti samo onaj, koji je to uz nas sam već izkusio planinarenjem. Nemoguće bi bilo dočarati nekom one veličanstvenosti, one slike i onaj pojam što ga svaki prima prigodom postignutog cilja nakon jednog postignutog izleta. Nemože Vam to opisati, niti jedno pero književnika, niti prikazati mrtva slika slikara, niti platno najmodernijega kina; koji to sam nije prokušao i vidi, za toga je to tek mutna slika slabe predodžbe. Pokušajte stoga poći s nama i Vi ostali članovi, koji još niste bili s nama u planinama i povedite sa sobom ljubitelje prirode, jamčim Vam ne ćete više izostati iz našeg izletnog kola, već ćete pojedini izlet jedva isčekivati i u još većem broju pohrliti slijedeći put s nama u prirodu i planine, propagirajući planinarstvo neda sve. To Vam stavljam na srce i Vašu dušu jer ćete pripomoći time ne samo svojemu zdravlju i mladosti, već će se tako potrostručiti i broj članova Vaše podružnice. Da je interes za planinarenje i za naše društvo ipak porasao, premda nam se stavljaju neprestane za-prijeke i bivamo s nepravom ocrnjivani od raznih tamnih elemenata, dokazom Vam je to, da je posjet izletnika prigodom naših izleta i sastanaka sve

veći, a iz izvještaja našega tajnika tačnije ćete saznati porast društva. Ako bilanca našeg blagajnika nije brojčano velika, neka Vas to ništa ne smeta, jer mi smo još uvek u razvitku, pa ako je materijalna dobit bila mala, moralna nam je dobit velika, pa je time i opet ogromna naša bilanca, sa inventarom, koji nam je zato povećan. Mi nismo materijalisti, mi volimo veću moralnu probit nego mrtvi kapital uz nezнатне kamate uložen u štedioni. Mi volimo novac pretvoriti u realne potrebne predmete, a to se može jedino polučiti valjanim polaganim i solidnim radom, temeljtom reklamom, koja nas je minule godine mnogo stajala poradi ulaganja novca u razne tiskalice, pravila, blokove, fotografije i t. d., a znadete i sami, da nemamo dohodak mjesecne, nego samo godišnje članarine, od koje nam pripada za uzdržavanje poslovnice i uredskih troškova tek dvije trećine. Stoga možemo biti *posve zadovoljni i smireni* takvim uspjehom. Uz to smo izdali ove godine prvi puta naš Hrv. planinarski kalendar; cilj nas je vodio opet samo do našeg podpunog moralnog zadovoljstva, a da je na žalost među 4.500 planinara razpačano, tek kojih 600 kalendara nije naša krivnja, tek indolencija i nepožnavanje tog našeg stručnog djela. — Putnom blagajnom prokrčili smo si siguran put onome, što nam je dosta puta manjkalo, a to je, da našim članovima osiguramo besplatan put za sve naše izlete, a ostalima da omogućimo 50% popusnu vožnju, jer se uslijed te institucije prijavljuje za izlete uvek dostatan broj članova kojim možemo polužiti popust t. j. 20, a svaki od Vas znade što znaci danas jeftino putovati. Prikupili smo Vam i knjige, koje su naši članovi darovali za našu knjižnicu, koja će uskoro započeti djelovati, a darovateljima se ponovno ovdje sručno zahvaljujemo. Ljubavlju Vašom za glazbu i materijalnom pripomoći pribavili smo si glasovir, koji će uskoro Vašom dalnjom brigom i pripomoći postati posve naše vlasništvo, te smo si time ne samo priskrbili glazbeni užitak na sastancima, već i znatno povećali naš vlastiti inventar. Tako smo se kako sam Vam općenito predočio prilično organizovali unutar društva, a sada će se moći prijeći i na vanjske dužnosti i poslove, kao markacije puteva, da i širem gradjanstvu označimo najbliže puteve na »Medvednicu« i njenu okolicu. Čeka nas i druga još teža zadaća, da si nademo dostoјniju poslovnicu i društvene prostorije, za sastanke, — kad nam to već gradnjom doma naše središnje nije osigurano, — da nebi u buduće bili ovisni o samovolji raznih gospodari, i da nam se nebi prigovaralo kao do sada, da smo društvo koje se poteže lih po gospodarima, a time ćemo dokazati,

da smo bili nato prinuždeni samo silom prilika. Sve stoje na Vama svjesne družice i drugovi da dôđemo do cilja ako želite, da Vam Vaša podružnica onako djeluje kako treba, a ne dvojim o tome da se to polučiti može čvrstom voljom i sa nešto malo nesebične požrtvovnosti. A sada Vas molim da pozorno saslušate izvještaje, našega tajnika, blagajnika, ekonoma i revizionalnog odbora, pa ja stvorite sud o našem djelovanju i radu, pa ako ga pronadjete dobrim, molimo Vas da nam putem ove glavne skupštine podijelite apsolutorij, ja Vam se zahvaljujem na dosadanju povjerenju.

Konačno se zahvaljujem odboru kao i cijelokupnom članstvu, koje mi je bilo na ruku u izvedenju mojih ideja i pothvata u korist naše drage podružnice, a molim Vas da mi i u buduće potpomognete, držeći se gesla: »svi za jednoga, jedan za sve«, jer ćemo samo tako moći uspješno djelovati.

U to ime neka se množi, neka cvate i napreduje naša agilna podružnica na radost sviju nas, te neka svjesno ruši sve zaprjeke i mirno prelazi preko svih neosnovanih i neumjesnih objeda, koje se na Vas i na Vaš odbor baca. U to ime Vas pozdravljam planinarskim pozdravom zdravo!

Prelazi se na 2. točku dnevnoga reda, pa tajnik Dušan Jakšić čita svoj izvještaj, koji glasi ovako:

Cijenjeni drugovi i drugarice!

Od I. glavne skupštine naše podružnice proteklo je tek 8 mjeseci, za koje je vrijeme odbor učinio sve svoje sile da društvo unaprijedi, pa da se na taj način s jedne strane oduži članovima na iskazanom mu povjerenju, a s druge strane opet, da tako radeći dobije i svoju moralnu zadovoljštinu: da je i on pridonio jedan kamečak k izgradnji našeg planinarskog pokreta. Nijesmo žalili ni truda, niti vremena i gotovo smo cijelo svoje slobodno vrijeme van ureda i radionica posvetili radu u podružnici, pa mirne duše mogu ustvrditi, da više učiniti, no što je učinjeno, prelazilo bi naše snage. Razumije se samo po sebi, da bi bez izdašne koliko materijalne toliko i moralne potpore samih članova bio i naš trud jalov. Međutim sa najvećim zadovoljstvom moram konstatovati, da smo imali lijepi broj članova, koji su bili aktivni i stajali su u neprekidnom kontaktu sa odborom, pa nam je tako i rad bio olakšan, a i postignuti su rezultati znatniji.

Dozvolite mi drugarice i drugovi, da Vas sada izvestim o našemu djelovanju od prošle glavne skupštine pa do danas.

U prvome redu nastojali smo prikupiti što veći broj članova, a to je urođilo lijepim plodom,

jer se je broj članova od prošle glavne skupštine podvostručio. Podružnica broji danas 416 redovitih članova i 28 utemeljitelja, ukupno 444. Prigodom I. glavne skupštine imali smo 158 redovitih članova i 4 utemeljitelja, ukupno 162, pa je prama tome broj članova od prošle glavne skupštine porasao za 258 redovita i 24 utemeljitelja, ukupno dakle za 282 člana.

Članova imademo muških i ženskih. Po zvanju dijele se članovi ovako:

Privatni činovnici 100, studenti i djaci 50, obrtnici 47, privatni namještenici 46, trgovci 31, gradski činovnici 30, kućanice i članovi obitelji 26, bankovni činovnici 17, željeznički činovnici 17, posebni 13, direktori 12, državni činovnici 12, industrialna poduzeća i tvornice 10, učitelji 5, profesori 4, odvjetnici 4, oficiri 4, financijalni savjetnici 3, poduzetnici 3, načelnici 2, inženjeri 2, zubotehničari 2, konzul 1, šef stanice 1, sudac 1, liječnik 1, posjednik 1.

Svake nedelje i svakog praznika priredjivali smo zajedničke izlete, pa je u glavnom to razlogom ovako lijepom porastu članova. Kako je svaki tjedan u svim zagrebačkim dnevnicima štampana po koja naša vijest, zainteresovali smo time i šire gradjanske krugove, koji su se počeli sve više zanimati za podružnicu i za planinarstvo uopće. Kako u svim pokretima, tako se je i ovdje pokazala štampa kao najbolji i najuspjeliji propagator jedne ideje. Svi su nam dnevnički najpripravnije uvrštavali naše vijesti, pa mi je dužnost, da se ovdje uredništвima Novosti, Jutarnjeg lista, Zagreber Tagblatta, Der Morgena, Riječi, Hrvata, Obzora i Hrv. Misli najtoplje zahvalimo na nihovoj susretljivosti.

Izlete smo poduzeli slijedeće:

1. Dne 5. augusta 1923. na Črnu prst (1884 m) nad Bohinjem u Julijskim Alpama. Prisustvovalo je 6 članova, vodja puta Ervin Köröskenyi, predsjednik podružnice.

2. Dne 12. augusta na Strahinščicu (847 m) u Zagorju. Sudjelovalo je 18 članova. Vodja puta ekonom Josip Španić.

3. Dne 15. augusta na Medvedgrad (587 m) i Sv. Jakob (869 m) na Medvednici. Prisustvovalo je 9 članova. Vodja puta predsjednik E. Köröskenyi.

4. Od 2. do 20. augusta poduzeo sam ja sa drugom Zvonkom Kržićem i Dragom Kosakom više tura u Kamničkim ili Savinjskim i Julijskim Alpama. Vodja sam bio ja.

5. Dne 18. augusta 1923. drug Draženović sa još dvojicom drugova zaputiše se iz Zagreba vla-kom do Mojstrane. Dolinom Vrata preko Praga

u Triglavski dom na Kredarici (2515 m noćenje). U jutro uspon na Triglav (2863 m).

6. Dne 26. avg. na Medvedicu (1035 m). Prisustvovalo 12 članova, vodja bio sam ja.

7. 27. avg. 1923. Drug Draženović polazeći po podne iz Graza u Deutschlandsberg poduze uspon na Kor. Alpe.

8. Dne 2. sept. na Golicu (1835 m) u Karavankama. Prisustvovala su 33 člana. Vodja puta blagajnik Dragan Bišćan.

9. Dne 9. sept. na Klek (1182 m). Prisustvovalo je 16 članova. Vodja Franjo Draženović.

10. 2. sept. 1923. drugovi Draženović i Španić krenuše iz Zagreba u podne preko Karlovca do Mojstrane. Noću do Aljaževog doma. Zatim kroz Rušje mimo Grunta kroz srednji i zadnji Dolek na vrh Škrlatice (2738 m). Natrag k pločastoj skali pod Glavom u Zadnjem Doleku, zatim preko Šrkbine (te crvenkastog žleba) do raspuća vrha podova »Na Grantu«, te niz podove »Na Grantu« i kroz Rušje natrag u Aljažev dom, te večernjim vlakom iz Mojstrane u Zagreb.

11. Dne 23. sept. k dvoru Mokrice. Prisustvovalo je 6 članova. Vodja puta Ivan Müller.

12. Dne 29. sept. na Stol (2236 m) u Karavankama. Prisustvovalo je 27 članova, vodja puta blagajnik Dragan Bišćan.

13. Dne 6. okt. krenuše drugovi Draženović i Španić popodnevnim vlakom u Jesenicu. Noću pješke do Mojstrane i dalje do Aljaževog doma. Kroz Rušje preko raspuća vrha Podova »Na Grantu« do raspuća vrha Kriške stene, (2301 m) i uspon na Križ (2410 m). Radi zaledjenosti na slazu Kriške stene povrat istim putem u Aljažev dom. Vrijeme dovre osim kratkotrajnog sniježenja na Kriškoj stjeni lijepo. Od Aljaževog doma do Mojstrane (noćenje) te pješke preko Jesenica, Javornika, Dobrave i kroz Vintgar, dalje kroz sela Spodnje Gorje, Rečice u Bled.

14. Dne 14. okt. na razvaline Cesar grada (462 m) i na Hum (293 m) u Zagorju. Prisustvovalo je 20 članova, vodja bio sam ja.

15. Dne 28. okt. na Kalnik (643 m). Prisustvovalo je 35 članova. Vodja puta predsjednik Ervin Köröskenyi.

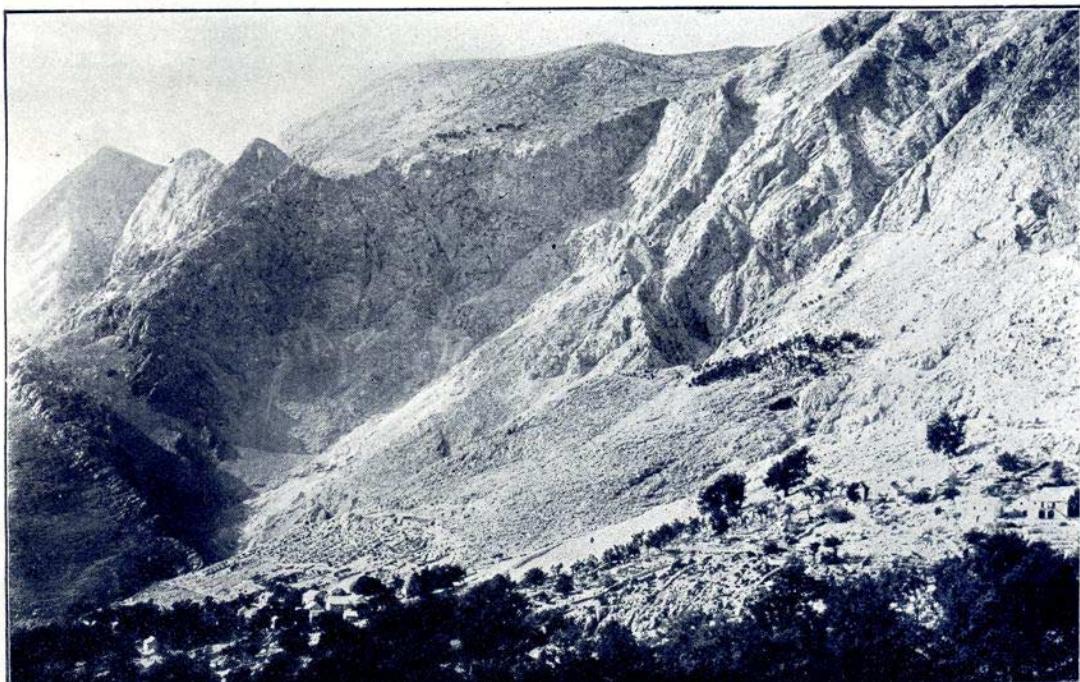
16. Dne 20. okt. drug Draženović krenuo je iz Zagreba do Bohinjske Bistrice i preko Oroženove kuće (1349 m) na Črnu prst (1844 m). Povratak istim putem u Bohinjsku Bistricu (noćenje) te mimo Bohinjskog jezera (523 m) k slapu Savice (805 m). Povratak iz Bohinjske Bistrice u Zagreb.

17. Dne 3. nov. drugovi Španić i Draženović polaze večernjim vlakom iz Zagreba do Lokava,

BIOKOVO: VAPNENAČKI ZID IZNAD SELA VELO BRDO.

FOTO: Dr. R. SIMONOVIĆ.

BIOKOVO: STRAŽAC IZNAD SELA BASTA.

FOTO: Dr. R. SIMONOVIĆ.

od kuda nastaviše preko Lokava, Homera a od srednjeg jarka kraticu na cestu kod Mrzlovodičnog Zelina, dalje preko Crnolužkog Zelina i oko Janjičarskog vrha na planinarsku kuću na Smreškovcu, te uspon na Risanjak (1528 m). Silaz kroz Medvedja vrata te Gornjeg Jelenja, Ostrovice, na stanicu Meja.

18. Dne 4. nov. u Hrv. Primorje. Prisustvovalo je 47 članova, vodja sam bio ja.

19. Dne 18. nov. na Mrzlicu (1119 m) u Sloveniji. Prisustvovalo je 13 članova. Vodja puta Dragan Kosak.

20. Dne 1 dec. na Sljeme (1035 m). Prisustvovalo je 18 naših članova, 15 članova podružnice »Velebit» sa Sušaka, 1 član podružnice »Rulonista« iz Lokava te 10 članova središnjice. Vodja puta predsjednik Ervin Köröskenyi.

21. Dne 16. dec. na Japetić (871 m) u samoborskem gorju. Prisustvovalo je 7 članova. Vodja puta Franjo Draženović.

22. Dne 25. i 26. dec. na Pohorje (Sv. Areh) 1249 m. Prisustvovalo je 6 članova. Vodja puta predsjednik Ervin Köröskenyi.

23. Dne 1. jan. 1924. Drug Draženović polazi iz Trbovlja preko Dobovca na Kum (1219 m).

24. Dne 6. jan. drugovi Draženović i Španičić pošli su iz Jaske na Plješivici (780 m). Povratak preko sedla u Rude te Samobor i na večer u Zagreb.

25. Dne 13. jan. na Šmarnu goru (671 m) kraj Ljubljane. Prisustvovalo je 19 članova. Vodja puta predsjednik Ervin Küröskenyi.

26. Dne 20. jan. na Liscu (947 m). Prisustvovalo je 7 članova. Vodja puta Franjo Draženović.

27. Dne 27. jan. na Oštrec (753 m) u samoborskem gorju. Prisustvovalo je 18 članova, vodja sam puta bio ja.

28. Dne 27. jan. Drug Draženović krenuo jutrom iz Zagreba do Jaske, kroz Vranodolski jarak na Japetić 78(1 m). Silaz u Rude te Samobor, Podsused, odakle vlakom istog dana u Zagreb.

29. Dne 2. i 3. fabruara na Vršić u Julijskim Alpama. Prisustvovalo je 36 članova. Vodja sam puta bio ja.

30. Dne 10. febr. na Medvednicu (Sljeme 1035 m). Prisustvovalo je 17 članova, vodja je puta bio predsjednik Ervin Köröskenyi.

31. Dne 17. febr. na Hum (1585 m) kraj Laškoga. Prisustvovala su 33 člana. Vodja je puta bio predsjednik Ervin Köröskenyi.

32. Dne 2. marta drugovi Kosak i Draženović pošli vlakom iz Zagreba u jutro do Polčana te

preko Sv. Miklauža (659 m) na vrh Boča (980 m). Silaz preko Šeklića, Šavje vasi u Rogošku Slatinu (noćenje), odakle jutarnjim vlakom u Zagreb.

33. Dne 9. marta u Žumberak (Stojdraga (520 m). Prisustvovalo je 16 članova, vodja puta Vera Kolićeva.

34. Dne 16. marta na Medvednicu (Sljeme 1035) sa prijelazom u Zagorje. Prisustvovalo je 28 članova, vodja puta odbornik Ladislav Janzon.

35. Dne 16. marta drugarica Vera Kolić i drugovi Mandl, Subotić i Draženović krenuše večernjim vlakom iz Zagreba do Radeča. Odavle preko radečkog mosta te obalom Save mimo nasuprot ležećeg Zidanog Mosta malo dalje kraj mlinova, Škratovom dolinom do Kovačka, te ispod crkvice sv. Marije Ključevicom (1089 m) na vrh Kuma (1219 m).

36. Dne 23. marta na sv. Planinu (985 m) u Sloveniji. Prisustvovalo je 25 članova. Vodja puta predsjednik Ervin Köröskenyi.

37. Dne 30. marta na Japetić (871 m) i Oštrec (753 m), u samoborskem gorju. Prisustvovalo je 25 članova, vodja puta Franjo Draženović.

Izleta je poduzeto ukupno 37. Kod tih izleta prisustvovala su ukupno 532 člana. Poprečan broj izletnika na pojedinim izletima bio je 14—15. Prošlo se je ukupno 10.524 klm, od toga željeznicom 9.249 klm, pješice 1.260 klm, po moru 15 klm. Na pojedini izlet otpada 284.5 klm. Poduzeti usponi iznašaju ukupno 76.675 metara apsolutne visine, a 44.044 metara relativne visine. Na pojedini izlet otpada 2.072 m apsolutne i 1.190 m relativne visine. Vrijeme je bilo kod 27 izleta lijepo kod 5 promjenljivo i kod 5 ružno. U Hrvatskoj je poduzeto 17 izleta, a vanjskih 20. Kod svih izleta ukupno bilo je samo 5 nešto težih nezgoda.

Svi su izleti prošli u najboljem redu, što se imade pripisati u prvom redu discipliniranosti članova, kojima je uvijek bio pred očima dobar glas i ugled podružnice. Zato je razumljivo, da su članovi — što se inače na dogadja — rado prisustvovali našim zajedničkim izletima. Doduše, mi zajedničke izlete — u velikim grupama — uzimamo tako reći kao jedan tečaj, u kojemu se čovjek — ljubitelj prirode — izobrazuje za planinarenje. Tu se nauči u prvom redu, kako da se uči hodanju odnosno penjanju u različitom terenu, vježba se u orientaciji i t. d. jednom riječi: osposobi se u tolikoj mjeri, da postaje samostalan, a kao takav može praviti ture po svom ukusu, vremenu i svojim ličnim prilikama. Međutim imade jedna neprilika, koja kod nas otečava planinarenje u manjim grupama. Ministarstvo sâ

obraćaja odobrilo nam je 50% popusta na željeznici samo za one izlete, kojima prisustvuje barem 20 planinara. Za koju god turu, koja se poduzima iz Zagreba, osim na Medvednicu, mora se upotrijebiti željeznička, a većina članova nisu u stanju plaćati cijele karte i tako se moraju držati izleti u većim grupama. Nadamo se međutim, da će u skoro vrijeme biti odobren popust za petoricu, pa će onda članovi imati prilike poduzimati dalje i teže ture.

Računajući s činjenicom, da se društvo bez potrebne discipline ne može pravilno razvijati, izdali smo kućni i izletni red, čije se odredbe kreću unutar društvenih pravila. Mene raduje da mogu konstatovati, da su se svi članovi u svakoj prigodi držali odredaba toga reda, pa odbor nije gotovo imao prilike da se posluži sa pojedinim paragrafima, koji predviđaju ukore, globe ili slično. Članovi su prihvatali naš kućni i izletni red kao dobar savjetnik, pa se po njemu i ravnaju.

Da se održi neprekidna veza između odbora i članova priredjivani su redovito svakog četvrtka u sedmici sastanci u društvenim prostorijama. Ti su se sastanci sastojali iz tako zvanog službenog i zabavnog dijela. U prvom dijelu izvještavao je odbor članove o svim važnim društvenim stvarima, nadalje je vodja sa prošlog izleta pročitao svoj opširan izvještaj, održavana su predavanja, članovi su stavljali svoje prijedloge, o kojima se je povela diskusija i t. d. Drugi dio sastanka proveli su članovi u nevezanom razgovoru, dogovarajući se za ture i t. d. Na taj način uspjelo nam je držati Članove uvijek na okupu, što je za napredak društva od ogromne važnosti. Sastanaka je držano 34 uz sudjelovanje 1326 članova. Prigodom sastanaka održana su slijedeća predavanja:

1. Predsjednik Ervin Köröskenyi:

a) O starim gradovima u Hrvatskoj i Slavoniji;

b) O Bosni i Hercegovini uz projekciju slika;

c) Dalmacija, Srbija, Rumunjska uz projekciju slika;

d) O sugestiji i hipnozi u planinarstvu;

e) O fotografiji, 2 predavanja.

2. Podpredsjednik središnjice prof. Josip Pašarić:

O planinarstvu općenito i o opasnosti u planinama.

3. Tajnik središnjice dr. Zlatko Prebeg:

Historiat planinarstva.

4. Drug major Svetislav Turkonja:

O čitanju specijalnih karata 2 predavanja.

5. Drug Franjo Draženović:

a) O Dolomitima 2 predavanja, uz projekciju slika;

b) O Ortleru.

6. Član središnjice N. Keser:

O Bijelim stijenama.

7. Ekonom Josip Španičić:

Karavanke i Julijske Alpe uz projekciju.

8. Drug Maksim Mandl:

O slovenskim Alpama u ledeno doba:

a) Julijske Alpe, postanak Bledskog i Bohinjskog jezera;

b) Savinjske Alpe.

9. Drug prof. Vid Balenović:

O postajanju i nestajanju brda i dolina.

10. Drug Šalek Dragutin, stud. med.:

Djelovanje pluća i srca u vezi s planinarstvom.

11. Tajnik D. Jakšić pričao je o svojim turama i usponima po Savinjskim i Julijskim Alpama.

Kako sam već gore spomenuo, vezani su gotovo svi izleti sa vožnjom na željeznici, što kod udaljenih tura iziskuje mnogo troškova. Daј se članovima olakša sudjelovanje kod takovih izleta, osnovana je putna blagajna, kojom upravlja posebni odbor. Članovi tog odbora su slijedeći: Pročelnik Ervin Köröskenyi, tajnik Branko Poznić, blagajnik Dragan Bišćan, odbornici Babić Branko, Prikril Ivan, Španičić Josip i Kolić Zlatko, nadzorni odbor Stjepan Ovčarić, Mrvoš Nikola, Janzon Ladislav.

Članovi putne blagajne plaćaju jedamput za svagda 150 dinara u rezervni fond. 10 dinara upisnine i svake četvrt-godine 60 dinara unapred. Na svaki zajednički izlet putuju članovi iste besplatno. Osnivanje putne blagajne naišlo je kod svih članova na uopće priznanje, pa je dobar dio aktivnih članova istoj pristupio. Time smo dobili i mnogo novih članova.

Tijekom zime upriličili smo 2 kućne zabave u našim društvenim prostorijama, koje su nam donjele lijep materijalni, a i moralni uspjeh. Od priredbe zabave u većem stilu bili smo prisiljeni odustati i to radi materijalnih poteškoća.

U samom početku našeg djelovanja došli smo do uvjerenja, da se bez saradnje sa ostalim podružnicama Hrv. plan. društva ne može uspješno raditi. Međutim vidjeli smo s druge strane, da podružnice međusobno ne stoje gotovo u nikakvom kontaktu, pa da se tome doskoči tražili smo načina, da se u toj stvari nešto učini. Stoga smo odlučili, da na 1. i 2. dec. prošle godine sazovemo sve podružnice Hrv. plan. društva u Zagreb na zajednički sastanak i dogovor o budućem sporazumnom radu. Pozivu su se odazvale slijedeće podružnice: 1. »Velebit« sa Sušaka, koja je sa cijelim svojim odborom na čelu sa predsjednikom gosp. Dr. Dinkom Vitežićem, tajnikom Ivom Pre-

stiniem i sa 15 članova došla u Zagreb. 2. Varaždinska podružnica izaslala je kao svog delegata gosp. Adolfa Režeka. 3. »Klek« iz Ogulina zastupao je gosp. Simo Schwarz. 4. »Runolist« iz Lokava zastupao je njezin predsjednik gosp. Marijan Malnar. 5. Gospićka podružnica javila se je dopisom, da radi nezgodne veze nije mogla izaslati svoga delegata. 6. »Plješivica« u Jastrebarskom najavila je dolazak svoga delegata i sručno je pozdravila našu namisao glede toga sastanka. Medjutim je njen delegat izastao. 7. »Bjelašnica« iz Sarajeva javila nam se je jednim oduševljenim pismom i stavila je predlog, da se ovog ljeta poslije proslave 50-godišnjice H. P. D. — upriliči izlet u Bosnu i Hercegovinu. Obzirom na daleki put nije mogla nikoga poslati na sastanak.

Dne 1. dec. poduzet je izlet na Medvednicu (Sljeme 1035 m), kojem su prisustvovali gosti i lijep broj zagrebačkih planinara. U planinarskoj kući ispod Sljemena proveli smo svi poslijepodne i večer toga dana, a tu se je i nočilo. Slijedeći dan vratili su se svi izletnici u Zagreb, a poslije podne je u našim društvenim prostorijama održana konferencija.

Načelnik grada Zagreba, gosp. Vjekoslav Heinzel, koga smo pozvali na konferenciju, učitivo se ispričao i zaželio nam uspjeh u radu. Središnjicu našega društva zastupao je tajnik Dr. Zlatko Prebeg. Konferenciji je predsjedao predsjednik naše podružnice Ervin Köröskenyi.

Predaleko bi me odvelo da ovdje iznesem sve, o čemu je govoreno na konferenciji, pa mi dozvolite, da spomenem samo nekoje važnije stvari.

Svi prisutni delegati i članovi jednoglasno su naglašivali potrebu zajedničkog rada svih podružnica. Odlučeno je, da će se upriličiti čim više zajedničkih izleta sa više podružnica, da se tako dode do prilike medjusobnog upoznavanja.

Stavljen je upit na tajnika središnjice glede jedne trećine dohodata, koju podružnice daju središnjici. Paragraf 7. pravila podružnica veli, da se od dohodata imade platiti jedna trećina, dok paragraf 8. pravila središnjice veli, da samo od članarine plaća jedna trećina. Dr. Prebeg rastumačio, je pitanje tako, da se samo jedna trećina od članarine šalje središnjici, kako to paragraf 8. predviđa.

Svi su delegati složili u tome, da valja posvetiti najveću pažnju organizovanju mladeži u planinarsko društvo.

Tajnik podružnice »Velebit« stavio je predlog, da se središnjica pozove da poradi na tome, da se osnuje savez planinarskih društava u državi Srba, Hrvata i Slovenaca motivirajući to s više

razloga. Tajnik središnjice Dr. Prebeg izvijestio je, da je ovo pitanje već pred 2 godine formalno riješeno, jer su izradjena već i pravila po odboru središnjice, koja je i Slov. plan. društvo prihvatiло samo se još čeka na odgovor Srpskog plan. društva, pa će onda kada bude za to vrijeme savez biti ostvaren.

Uvjeren sam, da će ovaj sastanak donijeti mnogih plodova u budućem razvitku našeg planinarstva, pa mogu već sada da navedem jedan znatniji pozitivni rezultat. Podružnica »Velebit« dobila je lijep broj članova baš prigodom pripremanja za sastanak u Zagrebu, koji su se u našoj sredini potpuno oduševili za planinarstvo, pa su svojim radom potpomogli agilnom odboru »Velebita«, koji će nakon svog opstanka od ne pune godine dana graditi ovoga ljeta planinarsku kuću na Obruču (1377 m).

Kako Vam je svima skupa dobro poznato, naša je planinarska literatura veoma oskudna. Razloge ne želim ovdje ispitivati, no to je nepobitna činjenica, da se planinarstvo bez toga neće, a i ne može razviti u onoj mjeri u kojoj bi se razvilo, kada bi na tom polju stajali drugačije. Taj manjak najbolje osjeća onaj, koji mora da radi aktivno. Potpuno je desorientiran, nigdje kakovog priručnika ili što slično, čime bi i rad olakšao, pa je tako upućen isključivo na svoje znanje i stečena iskustva. U takovim prilikama valja imati željeznu volju i vrlo mnogo ljubavi za samu stvar, da čovjek ne klone i da ne napusti započeti rad, kojeg je s oduševljenjem primio. Baš u takovim prilikama započeo je odbor svoje djelovanje, pa je pored svojeg ostalog rada nastojao, da i u ovom pravcu nešto učini. Gledajući na ostale kulturne narode, a i na našu braću Slovence odlučili smo, da izdamo »Planinarski kalendar« za ovu godinu. Uredjenje istoga preuzeo sam ja i kako sam spomenuo u predgovoru, vodila me je u tome slijedeća misao: 1. Da dadem općenite upute, koje su od prijeke potrebe u planinarenju, 2. Da kalendar služi ujedno prijegednim vodićem kroz sve planine u Hrvatskoj, 3. Da raznim zanimljivim člancima pobudi medju našim narodom što veći interes za planinarstvo. Najveću sam pažnju posvetio opisima naših planina, pa mi je i uspjelo, da u kalendar unidju opisi gotovo sviju važnijih gora, a to opet moram zahvaliti našim starim i iskusnim planinarama gg. prof. Josipu Pasariću, prof. Dr. Josipu Poljaku, dr. Milanu Bogdanoviću, Branimiru Gušiću i Dragomu Pauliću, koji su se vrlo rado prihvatali posla i tako doprinijeli svoj obol k izdanju ovog našeg prvog kalendara. Predsjednik središnjice, gosp. dr. Ivan Krajač napisao je cijeli historijat Hrv.

plan društva, a razumljivo je, da svakog pojedinca već obzirom i na 50-godišnji opstanak — to u velike zanima. Dužnost mi je, da mu se za sve ovdje zahvalim, a isto tako i našem predsjedniku Ervinu Köröskenyu, primariusu dr. Filipu Jurčiću i drugu. Pevaleku, koji su svojim poučnim člancima o opremi, prvoj pomoći, i zaštiti prirode upotpunili sadržaj kalendara. Uslijed prekratkog vremena nisam bio u stanju, da unesem u kalendar sve ono, što sam zamislio, nu i ovako je naišao na opće priznanje, pa su se gotovo i svi zagrebački dnevničari najpovoljnije izrazili o njemu, a isto tako i glasilo Slov. plan. društva »Planinski vestnik« u svom trećem broju od o. g.

Kalendar je odštampan u 1000 primjeraka, a u mjesec dana raspačano je oko 700 komada, što je za naše prilike povoljan rezultat, pa je odbor odlučio, da ga izda i za slijedeću godinu. Razumije se, da će taj u svom dugom godištu biti kud i kamo potpuniji i savršeniji već radi toga, što mi stoji više vremena na raspolažanje, pa ću tako moći prikupiti sve ono gradivo, koje sam nakon toga uvrstiti.

Drugarice i drugovi! Hrv. plan. društvo slavi ove godine 50-godišnjicu svoga opstanka. Malo se društava može kod nas time podižiti i zato je svaki planinar ponosan na ovaj rijetki jubilej. Od srca se raduje tome cijela naša podružnica kao jedna od najmladijih ali jedrih grana na poljoprivrednom stablu Hrv. plan. društva. Odbor je odlučio da izradi album Medvednice, pa da ga na predviđenoj svečanoj glavnoj skupštini središnjice na Sljemenu preda kao dar prigodom 50-godišnjeg jubileja. Nadalje smo zaključili da taj jubilej i javno manifestujemo i to na taj način, da ćemo na Duhove 8. i 9. juna o. g. upriličiti jedan zajednički izlet u večem stilu na Plitvička Jezera. Tamo će se održati predavanje o djelovanju Hrv. plan. društva kroz minulih 50 godina. Na taj izlet pozvati ćemo i sve okolišne podružnice, kako bi ta naša manifestacija ispalala čim impozantnija.

Za našu jedinu reviju »Hrv. planinar« nismo propustili zgode, da ne naglasimo njenu važnost, a ujedno i dužnost je svakog pojedinog člana, da se na nju pretplati, i da na taj način olakša izdavanje iste. Na žalost, odaziv sa strane članova nije bio zadovoljavajući, nu nadam se, da će tijekom ove godine i u tom pravcu krenuti na bolje.

Prošle smo jeseni odlučili, da uredimo našu društvenu knjižnicu, pa smo apelirali na članove, da iz svojih zbirka poklone po koju knjigu. Tome su se pozivu članovi odazvali i poklonili nam do danas preko 100 knjiga. Dužnost knjiž-

ničara preuzeo je drug Franjo Draženović, pa će se u skoro vrijeme početi sa posudjivanjem knjiga članovima.

Poslije prošle glavne skupštine biran je zavjetni odbor, koji je radio onoliko, koliko je mogao uslijed loših materijalnih prilika. U odbor su bili slijedeći članovi: Stjepan Ovčarić predsjednik, Vladimir Lovrak, Ema Köröskenyi, Beta Ovčarić i Vikica Žučko.

Da smo uz današnje stambene prilike mogli nesmetano raditi zasluga je našeg požrtvovnog predsjednika druga Ervina Köröskenya, koji je u svojoj kući besplatno stavio podružnici na raspolažanje sobu za poslovnici. Na kućnim vratima smo uredili ukusan ormarić, u kojem se izvješavaju razne obavijesti i fotografije sa naših zajedničkih izleta.

Radi prekratkog vremena t. j. radi nastupa jeseni i zime, nismo mogli poslije glavne skupštine povesti jaču akciju za prikupljanje mladeži u podružnicu. Da je predobivanje mladeži, a naročito one srednjoškolske za planinarstvo od značaja važnosti nismo pustili s vida, pa ćemo uprijeti sve sile, da sa nastupom ljepšeg vremena upriličimo čim veći broj posebnih izleta za mladež. Do sada smo radili samo usmenom propagandom pa možemo i s njom biti zadovoljni, jer već sada imademo lijep broj članova srednjoškolaca. Uslijed toga, što imade kod nas vrlo mnogo raznih športskih društava otešćan nam je rad u tom pravcu. No nadam se, da ćemo uspijeti nešto novinskom propagandom, a najviše našim sitnim radom, kojemu smo priučili naše članove.

O markacijama izvjestiti će detaljnije naš ekonom.

Odbor je održao 12 sjednica. Primljeno je 83 dopisa, odaslano je 394 dopisa, okružnica je izdana 750.

Tijekom godine dao je ostavku radi obiteljskih prilika blagajnik drug Dragan Canki, pa je na njegovo mjesto po paragrafu 7. optiran drug Dragan Bišćan, kojega je opet u nadzornom odboru zamijenio drug Branko Babić. Nadalje se zahvalio i drug Dragan Kosak, član nadzornog odbora i to radi preopterećenosti u svojoj strukovnoj organizaciji. Njega je zamijenio drug Branko Poznić.

Našoj podružnici pristupa sve veći broj članova, pa se svaki uslijed razvijenog drugastva medju starijim članovima na brzo osjeća kao kod kuće, a kako opet poduzimamo svake nedelje i praznika izlete oduševi se za planinarstvo i postaje agilan član podružnice. Nadam se drugarice i drugovi, da ćemo ovako nastaviti, i našu podružnicu podignuti do zamjerne visine.

Svršavajući, zahvaljujem se svima onima, koji su bilo čim potpomogli odbor u njegovom radu, pa Vas molim drugovi i drugarice, da ovaj moj izvještaj uzmete na znanje.

Izvještaj se jednoglasno prima na znanje.

Prelazi se na 3. točku dnevnoga reda. Blagajnik Dragutin Bišćan čita bilancu.

Zahvaljuje se drugu predsjedniku, koji mu je kroz čitavu godinu pomagao u njegovom blagajničkom poslovanju.

Blagajnički se izvještaj prima na znanje.

Prelazi se na 4. točku dnevnoga reda.

Tajnik Dušan Jakšić u zamjeni ekonoma druga Josipa Španičića čita popis društvenog inventara. Govori o stanju puteva i markacija na Medvednici, kao rajonu podružnice. Od početka našega planinarskog pokreta pa do danas najposjećenija je gora baš Medvednica, a ima zahvaliti svojoj blizini Zagreba kao centru hrv. planinarstva. Zato je putevima na Medvednici i posvećena već otprilje veća pažnja, pa su tako danas gotovo svi markirani. Podružnica će se starati samo za popravljanje istih. U prošloj godini nismo mogli radi velikog posla oko unutarnje organizacije, raditi na popravljanju puteva, a i radi brzog nastupa jeseni i zime takodjer se nije dalo ništa učiniti. Napominje kako manjkaju mnoge putokazne ploče, pa predlaže, da se odobri postavljanje oko 15 ploča. Ploče bi se postavile već na periferiji grada, kako bi se na taj način omogućilo pohadjanje Medvednice bez zaprijeka i onima, kojima put nije poznat. Nadalje predlaže, da se markira put od sela Kraljevca na Brestovac i jedan prijelaz u Zagorje.

Izvještaj, kao i prijedlozi ekonoma primaju se jednoglasno.

Prelazi se na 5. točku dnevnoga reda. Predsjednik nadzornog odbora drug Stjepan Ovčarić izvješćuje, da je nadzorni odbor u prošloj godini vršio nadzor nad cijelokupnim društvenim poslovanjem, te da je ispitao društvene knjige i zaključne račune, koje je pronašao u redu.

Moli, da se njegov izvještaj primi na znanje i da se upravnom odboru podijeli apsolutorij.

Prima se jednoglasno na znanje i podjeljuje se apsolutorij upravnom odboru.

Drug Dragan Kosak zahvaljuje se upravnom odboru u ime sviju članova na njegovom uspješnom radu, kojim je u ovo kratko vrijeme podigao društvo na zamjernu visinu.

Prelazi se na 6. točku dnevnoga reda. Drug Stjepan Ovčarić predlaže, da se sagradi društveni protuprijedloge i da se upravnom odboru dadu

dom, koji bi uz poslovcu i dvije druge sobe imao i jednu dvoranu za sastanke. Dom bi se imao graditi po jednom sasma novom sistemu i stajao bi oko 45.000 dinara. Gradilo bi se ili na tujem zemljištu na 15 godina, ili bi se gradiliše zamolilo od grada. Poslije ovog prijedloga razvila se je opširna i svestrana debata u kojoj su sudjelovali drug Dragan Kosak, Dragan Canki, Milan Babić i dr. Ivan Ištvanić, a svi su naglašavali potrebu gradnje doma pa se odmah stavljali razne prijedloge, kako bi se došlo do potrebnih materijalnih sredstava.

Konačno se javlja za riječ izaslanik središnjice, tajnik dr. Zlatko Prebeg, koji se najprije osvrće na rad podružnice u prošlim 8 mjeseci, te sa mnogo laskavih riječi hvali nastojanje upravnog odbora oko organizovanja društva. Naročito ističe zasluge predsjednika Ervina Köröskenyá. Opširnije se osvrće na izdanje planinarskog kalendarja, za god. 1924. i veli, da smo time pokročili daleko naprijed. Što se nije učinilo u 50 god. opstaška Hrvatsko Planinarskog društva, učinila je podružnica »Sljeme« u 8 mjeseci svog opstanka. Govori dalje o nekim manjim nesporazumcima između matice i podružnice, žali ih i ističe potrebu sporazumnog rada. Konačno izjavljuje, da će matica uzeti primjer od podružnice, i da će onaku organizaciju, kakova je u podružnici provesti i u središnjici.

Prelazi na pitanje gradnje doma. Razlaže plan gradnje doma Središnjice i naglašava, da se planinarstvo ne sastoji iz planinarenja već da je to samo sredstvo k cilju. Prije svega treba imati Hrvatski alpinski muzej i svoju knjižnicu, a to baš hoće središnjica postići gradnjom svog doma. Bude li se moglo to polučiti, dobiti će i podružnica svoje prostorije u tom domu, pa zato predlaže, da i podružnica potpomogne središnjicu u tom nastojanju, jer taj dom neće biti samo dom Središnjice, već dom sviju podružnica i svih hrvatskih planinara.

Tajnik Dušan Jakšić zahvaljuje se tajniku Središnjice na izrečenim riječima o podružnici i predlaže, da se prijedlog dra. Prebega primi, pa da zajednički poradimo na ostvarenju gradnje doma Središnjice. Ujedno naglašava, kako je odbor podružnici od početka svog djelovanja nastao raditi sporazumno sa središnjicom, i to će i u buduće činiti, samo treba više dobre volje i iskrenosti s druge strane. Daje ruku dru. Prebegu i moli ga za zajednički rad na proširenju našega planinarstva.

Drug Dragan Canki i Milan Babić stavljaju protuprijedloge i da se upravnom odboru dadu

„Bilanca“ za godinu 1923.

H. P. D. podružnica „SLJEME“ u Zagrebu.

Primitak

	Dinara	para		Dinara	para
1. Prenos čiste imovine od glav. skupštine			1. Račun inventara	6.588	75
2. VII. 1928.	3.050	—	2. Poslovni prijatelji:		
2. Račun članarine	3.495	—	a) H. P. D. Središnjica	2.668	—
3. Račun utemeljiteljevine članarine	4.450	—	b) Tiskara Holjevac i Janson	2.095	—
4. Dobrovoljni prinosi	1.630	—	3. Društvene igre i zabave	751	—
5. Društvene igre i zabave	1.565	—	4. Račun predujmova	1.300	—
6. Račun predujmova	1.385	—	5. Račun upravnih troškova (poštarina, uredovne potrebštine, ogrijev, rasvjeta i t. d. . . . .)	1.158	—
7. Društveni znakovi	645	—	6. Osiguranje društvene imovine	137	75
8. Preplata Hrvat. planinara	390	—	9. Razni izdatci (sitni troškovi, otpisi i t. d.)	536	50
9. Reklame	440	—	SALDO	3.705	37
10. Manipulacioni trošak	483	50			
11. Razni primitci (fotografije, društvena pravila, kućni red)	1.383	50			
12. Kamati na uložnicu	23	37			
	18.940	37			
				18.940	37

U ZAGREBU, dne 31. prosinca 1923.

Predsjednik:

ERVIN KÖRÖSKENYI v. r.

Ispitano i u redu pronađeno!

Blagajnik:
DRAGUTIN BİŞÇAN v. r.

BRANKO POZNIĆ v. r.

BRANKO BABIĆ v. r.

Nadzorni odbor

slobodne ruke u pitanju gradnje doma podružnice odnosno Središnjice.

Predsjednik stavlja ova prijedloga na glasovanje, pa se predlog potonje dvojice prihvata jednoglasno.

Nakon toga imenuje predsjednik ovjeroviteljima zapisnika glavne skupštine drugove Dragutina Gjurina i Milana Babića.

Budući se više nitko ne javlja za riječ, zaključuje predsjednik glavnu skupštinu u 23.40 s.

Dovršeno.

U Zagrebu, 14. aprila 1924.

Tajnik: *Dušan Jakšić*, v. r.

Ovjerovitelji:

1. *Dragutin Gjurin*, v. r.
2. *Milan Babić*, v. r.

Doprinosi za »Dom«. Gradska štedionica, Zagreb D 2000.—; Odvjet. Dr. Mazzura-Stožir, Zagreb D 1000.—; Josip i Marija Valentić, Zagreb D 1000.—; Činovništvo Franco-Serbe, Zagreb D 335.—; Abelina Schwanda, Zagreb D 300.—; Blaženka Vulaković, Zagreb D 300.—; Činovništvo M. Wohlmuth, Zagreb D 200.—; M. Bauer, Zagreb D 200.—; J. A. Spiller, Zagreb D 200.—; Aerne Karlo, Zagreb D 200.—; Ing. Rudolf Kolibaš, Zagreb D 120.—; Slavoljub Habek, Zagreb D 110.—; — po D 100.—: Alfred Bornstein, Katinka

Kezan, Đuro Dušica, Leo Spiegel, Pavao Hüber, Willy Schmlekes, Milivoj Galovac, Leo Müller, Makso Wohlmuth, Siegfried Wohlmuth, Činovnici koresp. Franco-Serbe, Kuno Widra, Vjekoslav Kralj, Jakov Ivorek, Milivoj Crnadak, ravn. gl., Adolf Stanković, Martin Lovrenčević, Ružica Šimić, August Pisačić, Ing. Stjepan Szavits-Nossan, svi iz Zagreba; — Dr. Radivoj Simonović, Sombor D 100.—; Josip Mustaf D 25.—; Antun Jedvaj D 15.—; Marijana Henneberg D 50.—; Branimir Gušić D 50.—; Milivoj Farkaš D 50.—; Ana Sommer D 50.—; Vid Balenović D 75.—; Paula Balenović D 75.—; Dr. Vladimir Jelovšek D 75.—; Matija Babić D 50.—; Štefica Drenski D 15.—; Fran Heuzler D 25.—; Slavo Schönwald D 50.—, svi iz Zagreba; — N. Nedića, Beograd D 35.—; Činovništvo tajništva Franco-Serbe, Zagreb D 50.—; Nikola Bošnjak, Samobor D 50.—; — Josip Kliman D 50.—; Ivka Schönstein D 50.—; tt. »Kristolum« d. d. D 50.—; Petar Stengel D 30.—; Julije Kalingar D 15.—; Julije Dean D 20.—; Ančica Aibach D 5.—; Prvo jugosl. d. d. D 25.—; Mihovil Curić D 25.—; Ivan Fritsch D 50.—; Franjo Inkret D 50.—; Alfred Bornstein D 100.—, svi iz Zagreba.

Društvena čitaonica otvorena je svaku večer od 5—8 sati u prostorijama središnjice H. P. D. Ilica 35, pa članovi mogu čitati planinarske časopise i knjige, a doskora će se izdavati knjige i na posudbu.

Planinarske vijesti.

Alpinizam i vojska u Italiji. U Italiji u znatnoj mjeri upotrebljavaju planin. pokret kao sredstvo odgoja i discipliniranja širokih narodnih masa. Poznati su predratni veliki izleti masa u Alpe. Osnovna važnost čini se polaže tamošnja vojna uprava da izvježba vojnike u planinarenju, dakako poradi vojničkih ciljeva. U tu svrhu poduzimaju vojne jedinice izlete na alpinske vrhove, osobito u pograničnim krajevima. Takovi skupni izleti talijanskih manjih vojničkih jedinica poduzeti su ljeti god. 1923. i na medjašnje vrhove slovenskih Alpa. Planinari, koji su god. 1923. posjetili vrhove Mojstrovke i Prisojnika u Julskim Alpama mogli su čitati u knjigama-spomenicama na istim vrhovima, da su ih u skupnim izletima posjetili čitavi talijanski vojni odredi. Jednako se odgajaju i pojedinci vojnici. Pojedinci naime po stalnom redu sve dva po dva detaširaju se iz svojeg posadnog mjesta za vrijeme aktivnog službovanja na alpinske prelaze na granici, barem prema nama, pa ostaju na takovom mjestu po 8 dana, a zatim

se dirigiraju sljedećih osam dana na daljnji alpinski prelaz i tako dalje, te se tako pojedinima prisilno pruža prilika da prouče jedan ili više medjašnjih alpinskih gorskih lanaca. Aktivni vojnici, koji su tako služili na našoj medji, nosili su uniformu finansijske straže. Oni su u Julskim Alpama sa puškom i municijom prelazili medju i oboružani zalazili u slovenske planinarske kolibe na čaj ili slično. To se dogadjalo napose u Erjavčevu kući i kući na Gozdu kod Kranjske Gore.

Jedan od velikih alpinskih izleta, kod kojega je sudjelovalo vojništvo sa gradijanstvom, a koji je brojio preko 2000 učesnika izvršen je polovicom prosinca 1922. iz Milana željeznicom do Asosa dva posebna vlaka, odakle je sljedio uspon na Colma del Bosco (2231 m). U izletu je sudjelovala kompanija časničkih pripravnika i artiljerijskih pripravnika u potpunoj opremi. (V. Corriere Italiano, Rim 19. XII. 1923.).

Dr. I. K.

Planinarska literatura.

Alpinske knjige. Jean Arlaud, generalni tajnik podružnice C. A. F. Centralnih Pireneja izdao je knjigu po naslovom: L'Entrainement Sportif à l'Alpinisme, koja sastoji od svezaka i to: I. Život na visokoj planini; II. Študija treniranja za planinarstvo; III. Higijena planinara. Pojedini svežiči prodaju se posebice. Knjiga izraduje sportsku koncepciju Alpinizma.

Švicarski Alpinski Klub izdao je u komisionalnoj nakladi kod Payot & Co. u Lausanne-u u francuskom jeziku prvi svezak Vodiča po Vališkim Alpama od Col Ferret-a do Col Collon. Tekst potječe od g. Marcela Kurz-a, a škice ruta od g. Ch. Jacot-Guillarmoda. Vodič je izšao u 1500 primjeraka.

Dr. I. K.

Švicarski Gospojinski Alpinski Klub. Švicarski Alpinski Klub ne prima kao članove dame. Radi toga je osnovan posebni: Švicarski Gospojinski Alpinski Klub, koji izdaje i svoje posebno glasilo. Na glavnoj skupštini delegata Švicarskog Alpinskog Kluba god. 1923. imalo se raspravljati o prijedlogu glavnog odbora: da se članicama Švicarskog Gospojinskog Alpinskog Kluba daju iste pogodnosti u kolibama Švicarskog Alpinskog Kluba, koje uživaju i vlastiti članovi S. A. C-a. Švicarski Gospojinski Alpinski Klub sabire fond za gradnju koliba, te će i sam početi graditi vlastite kolibe, kada mu fond za to dovoljno ojača.

Dr. I. K.

Periodička alpinska izdanja. U Švicarskog Alpinskog Kluba: Alpina, u 24.200 primjeraka mjesечно pod redakcijom g. Dra Ernesta Jenny u Zofingen-u, mjesечно po prilici 35 stranica teksta na njemačkom i francuskom jeziku, a dobiva ga svaki član društva badava, dočim je za nečlanove u inozemstvu pretplata godišnje 6.50 franaka švicarskih.

Francuske sekcije Švicarskog Alpinskog Kluba izdaju svoj list: Echo des Alpes. Švicarski Gospojinski-Alpinski Klub izdaje list: Nos Motnagnes.

Osim toga pojedine sekcije izdaju svoje vijenike, koji donose napose vesti što interesuju dotičnu podružnicu. Tako izlazi u Zürichu list: Der Uto; zatim glasilo podružnice u Bernu: Club-

Nachrichten der Sektion Bern; zatim glasilo podružnice u Luzern-u pod imenom: Der Pilatus.

U srpnju god. 1923. izšao je pod uredništvom Dra Heinricha Dübi 57. godišnjak društva: Jahrbuch 57. sa reprodukcijom u bojama alp. slike slikara Wyss-a iz Zofingen-a, te sa ski-kartom istočnog dijela Berner-Oberlanda. Knjiga je izšla u 18.000 primjeraka.

U Austriji je počela izlaziti u Beču pod redakcijom Ludwiga Sinck: Allgemeine Bergsteiger-Zeitung, tjedno. Iza toga je utemeljen tjednik: Der Bergsteiger, pod vodstvom Karla Sandtner, nacionalističko-njemački list za alpinizam i ski klizanje.

Od poznatih listova izlazi: Oestereichische Alpenzeitung kao služben organ od poznatog zasluznog Oestereichischer Alpen Klub.

U Njemačkoj u nakladi: Bergland, izlazi u Münchenu pod upravom G. Langes: Der Berg, u kojem se ogledaju sve planinarske struje. Ponovno počinje početkom god. 1924. izlaziti: Deutsche Alpenzeitung. Oba ova lista u bogatoj opremi. U Nakladi Bergverlang u Münchenu izlazi pod vodstvom Carla Luthera službeni organ Njemačkog i Austrijskog Ski-Udruženja, pod naslovom: Der Winter.

U Francuskoj izlazi mjeseca revija francuskog alpinskog kluba 19. godinu pod glavnim urednikom Maurice Paillon, imenom: La Montagne. Dvobroj kolovoz-listopad ima dva umjetnička priloga po fotografiji na finom papiru po prilici kao što donosi Hrv. Planinar. Godišnja pretplata iznosi 25 francuskih frs.

U Italiji izlazi službeni organ od Club Alpino Italiano pod imenom: Rivista Mensile. Od god. 1920. izdaje podružnica u Milanu vlastiti vjesnik pod naslovom: Comunicato mensile ai soci. Friulsko planinarsko društvo (Società Alpina Friulana) sa sjedštem u Udine izdaje svoj list pod naslovom: In Alto.

Dr. I. K.

NAŠE SLIKE.

Opisi naših slika na prilozima, kao i one u tekstu nalaze se u člancima: »Biokovo« i »Iz života planinskog bilja«.

SADRŽAJ: Dr. I. Horvat: Iz života planinskoga bilja. — Dr. Radivoj Simonović: Biokovo. — Dr. F. Bučar: Osnutak hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu. — Fran Jurković: Na Petrovu vrhu. — Zapisnik (Str. 58.). — Planinarske vijesti. (Str. 67.). — Društvene vijesti. (Str. 67.) — Planinarska literatura (Str. 68.). — Naše slike (Str. 68.).

Izdaje »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u nakladi »Nakladne zadruge Hrv. Planinara« u Zagrebu. Odgovorni urednik: prof. Josip Poljak.

Tisk: Nadbiskupske tiskare u Zagrebu.